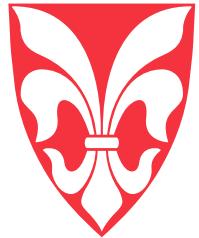

Språk-, lese- og skriveplan for Sveio

UTSYN OVER ÅLFJORDEN OG VIKEBYGDSFJELLA, ERVESVÄGEN.

Sveio kommune har vore «Språkommune» sidan 2016. Dette har gjort det muleg å auka satsinga på språk, lesing og skriving i skule og barnehage.

**God språkutvikling gjennom
barne- og ungdomstida gir eit godt
grunnlag for alle delar av livet,
både privat, i utdanning og i jobb.**

«Språk-, lese og skriveplan for Sveio» er ein god
reiskap som legg til rette for nettopp dette.

Lukke til med eit viktig arbeid! Helsing

Jorunn Skåden

Sveio Kommune Ordførar

Bakgrunn og føremål

Våren 2016 blei Sveio, som ein av berre 27 kommunar, teken opp i første pulje av den nasjonale satsinga «Språkkommunar». Bakgrunnen for at Sveio kommune søkte om å få vera med, var mellom anna at resultata på nasjonale prøvar i lesing over lang tid hadde vore svakare enn det ein kunne venta i eit lokalsamfunn som Sveio. I tillegg såg ein at resultata varierte svært mykje frå skuleår til skuleår, utan at det var mogeleg å sjå noko eintydig mønster i dette. Deltaking i satsinga «Språkkommunar» kunne vera ei kjærkomen hjelp i arbeidet for å styrkja språk-, lese- og skriveopplæringa i barnehagane og skulane i Sveio.

God språkutvikling gjennom barne- og ungdomstida og god lese- og skrivedugleik er heilt grunnleggjande for at borna og ungdomane skal få eit godt læringsutbyte i alle fag, og på det viset eit godt grunnlag for vidare skulegang og for å fungera i arbeidslivet. Ei satsing på språk, lesing og skriving er på det viset også godt folkehelsearbeid. God lese- og skriveopplæring er med på å førebyggja fråfall i vidaregåande opplæring og utanforskap i samfunnet. Difor er det viktig for Sveio kommune som skuleeigar å sikra at språkstimuleringa i barnehagen og språk-, lese- og skriveopplæringa i grunnskulen held høg kvalitet.

Gjennom prosjektperioden som «Språkkommune» har Sveio kommune fått god rettleiing av universitetslektor Iris Hansson Myran ved Skrivesenteret ved NTNU i Trondheim. Ho har mellom anna hjelpt kommunen til å sjå etter andre kommunar som har utvikla eigne språkplanar eller reine leseplanar. Sveio kommune har hatt særleg nytte av å sjå til Kristiansund, som har ein heilskapleg plan

for språk, lesing og skriving i barnehage og skule. Denne planen fekk og mykje ros frå fagpersonane ved Skrivesenteret. I tillegg har vi henta mykje inspirasjon frå den nyleg reviserte leseplanen for skuleverket i Haugesund. Gjennom sok på Google har vi og fått kunnskap om gode dokument frå andre kommunar.

Ein communal plan blir berre eit aktivt styringsdokument om han er godt forankra i personalgruppa som skal nyta han. Difor har nettverka som blei etablerte i språkommunearbeidet, arbeidd med planen våren 2018. Nettverka har hatt planane til Kristiansund og Haugesund tilgjengelege i lag med sentrale styringsdokument som rammeplanen for barnehagen og læreplanverket for grunnskulen. Det er grunn til å takka dei tilsette i barnehagane og skulane for stort engasjement og gode innspel. Det er og grunn til å retta ein spesiell takk til ressurslærarane Aud Nilsen (barnehagen), Gustav Johan Vikse (småskulen), Monika Næs (mellomtrinnet) og Liv Sigrun Grønnevik (ungdomstrinnet) for godt arbeid som nettverksleiarar.

«*Lingua potestas est*» er latin og tyder «språk er makt». Denne planen skal vera forpliktande for alle som jobbar i barnehagar og skular i Sveio, og målet er at dei som veks opp i kommunen vår skal få utvikla ein språkleg kompetanse med god dugleik i lesing, skriving og munnleg framføring som gjer dei i stand til å bli sjølvstendige menneske med makt over sitt eige liv. Dette er i tråd med Sveio kommune sin visjon: «Vilje til vekst – ein god stad å bu»!

Språkutvikling i barnehagen

Det er i tidleg småbarnsalder vi legg grunnlaget for språkutviklinga som går føre seg gjennom resten av livet. Difor legg Sveio kommune til grunn at det må vera ein samanheng i språk-, lese- og skrivearbeidet gjennom heile barnehage- og skulealderen. I prosjektperioden som språkkommune (2017-2018) fokuserte kommunen ekstra sterkt på dei minste borna i barnehagen. Barnehagen kan både forsterka positiv påverknad i heimen og kompensera for svak stimulans i andre heimar. Det er god dekning for dette i forskingslitteraturen:

Vibeke Bergeren leverte si masteroppgåve ved Universitetet i Stavanger våren 2015. Oppgåva hadde tittelen «Kan du lese for meg» og er ein studie av leserelaterte dugleikar ved skulestart sett i høve til lesemiljøet i heimen. Her er nokre av dei viktigaste funna som er presenterte i oppgåva:

- Det er mykje som tyder på at kvaliteten på samspelet med foreldra er minst like viktig som barnet sin intelligens når det gjeld faktorar som fører til tidleg lesing.
- Det er funne ein signifikant skilnad mellom born frå eit «rikt» lesemiljø, der foreldre og sysken ofte las og skrev for eigen del, og born frå «fattige» lesemiljø der foreldre og sysken i liten grad tok del i slike aktivitetar.
- Det er i underkant av ein million nordmenn i alderen 16-65 år som har ein leseduglik som mange forskrarar vil kalla utilstrekkeleg. Mange av desse har born i barnehage og skule.
- Alt når barnet kan sitja og syner interesse for bøker, kan høgtlesinga starta.
- Born som blir eksponerte for tekst i tidleg alder, vil ha ein lettare veg inn til lesing.
- Kvaliteten på høgtlesinga er like viktig for språkutviklinga som frekvensen.
- Forsking har vist at mor sin sosioøkonomiske status spelar ei indirekte rolle i borna si læring av vokabular. Dette skuldast at mødrer med høg sosioøkonomisk status vender seg til borna oftare og med større variasjon og lengre ytringar.
- Til ein viss grad kan barnehagen kompensera for eit «svakt» lesemiljø i heimen.
- Det er ein samanheng mellom talet på barnebøker i heimen og eleven sitt vokabular ved skulestart.
- Når over 90 % av borna i alderen 1-5 år går i barnehagen, er sjansen stor for at ein kan fanga opp dei borna som ikkje blir lesne for heime.
- Born som blei lesne før dei fylte to år, har betre vokabular enn dei som starta å bli lesne før då dei var mellom fire og fem år gamle.
- Språket er i stor utvikling frå borna er 16-18 månader gamle og fram til treårsalderen. Det er i denne alderen born er mest påverkelege med omsyn til språkinnlæring.

KJELDE: BERGERSEN, KJERSTI: «KAN DU LESE FOR MEG», MASTEROPPGÅVE UIS 2015

/Språkutvikling i barnehagen

Barnehagane sitt arbeid med språk og kommunikasjon skal byggja på formuleringane i Rammeplan for barnehagen som tok til å gjelda 1. august 2017. Der finn vi desse formuleringane:

Barnehagen skal fremje kommunikasjon og språk (Rammeplanen s. 23-24)

Barnehagen skal vere bevisst på at kommunikasjon og språk påverkar og blir påverka av alle sider ved barnet si utvikling. Gjennom dialog og samspel skal barna støttast i å kommunisere, medverke, lytte, forstå og skape mening. Barnehagen skal anerkjenne og verdsetje barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk, medrekna teiknspråk. Alle barn skal få god språkstimulering gjennom barnehagekvelden, og få delta i aktivitetar som fremjar kommunikasjon og ei heilsakleg språkutvikling. I barnehagar for samiske barn i samiske distrikt skal barnehagen fremje den samiskspråklege kompetansen til barna.

Personalet skal

- Anerkjenne og respondere på dei ulike verbale og ikkje-verbale uttrykka til barna og støtte språkutviklinga deira
- Stimulere den verbale og ikkje-verbale kommunikasjonen til barna og legge til rette for at alle barn blir involverte i samspel og samtalar
- Sørgje for at alle barn får varierte og positive erfaringar med å bruke språk som kommunikasjonsmiddel, som reiskap for tenking og som uttrykk for eigne tankar og kjensler
- Vere bevisste på rolla som språkleg førebilete og vere lydhøyre i kommunikasjon med alle barn
- Følgje med på kommunikasjonen og språket til barna og fange opp og støtte barn som har ulike former for kommunikasjonsvanskar, er lite språkleg aktive eller har sein språkutvikling
- Bidra til at språkleg mangfold blir noko positivt for heile barnegruppa, støtte fleirspråklege barn i å bruke morsmålet sitt og samtidig aktivt fremje og utvikle den norsk-/samiskspråklege kompetansen til barna

/Språkutvikling i barnehagen

Kommunikasjon, språk og tekst (Rammeplanen s. 47-49)

Gjennom arbeid med fagområdet skal barnehagen bidra til at barna får utforske og utvikle språkforståinga, språkkompetansen og eit mangfold av kommunikasjonsformer. I barnehagen skal barna møte ulike språk, språkformer og dialektar gjennom rim, regler, songar, litteratur og tekstar frå notid og fortid. Barnehagen skal bidra til at barn leiker med språk, symbol og tekst, og stimulere til språkleg nysgjerrigkeit, bevisstheit og utvikling. I barnehagen skal barna få erfare ulike måtar å formidle tekstar og forteljingar på, som kjelde til estetiske opplevingar, kunnskap, refleksjon og møte med språk og kultur. Personalet skal invitere til utforskning av både munnlege språk og skriftspråk.

Gjennom arbeid med kommunikasjon, språk og tekst skal barnehagen bidra til at barna

- Uttrykkjer kjensler, tankar, meininger og erfaringar på ulike måtar
- Bruker språk til å skape relasjonar og delta i leik, og som reiskap til å løyse konfliktar
- Vidareutviklar omgrepsspråk forståinga og bruker eit variert ordforråd
- Leiker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lydar og ord
- Møter eit mangfold av eventyr, forteljingar, segner og uttrykksformer
- Opplever spenning og glede ved høgtlesing, forteljing, song og samtale
- Utforskar og gjer seg erfaringar med ulike skriftspråklege uttrykk, til dømes leikeskrift, teikning og bokstavar, gjennom lese- og skriveaktivitetar

Personalet skal

- Skape eit variert språkmiljø der barna får oppleve glede ved å bruke språk og kommunisere med andre
- Synleggjere språkleg og kulturelt mangfold, støtte barna sine ulike kulturelle uttrykk og identitetar og fremje mangfold i kommunikasjon, språk og andre uttrykksformer
- Invitere til ulike typar samtalar der barna får fortelje, undre seg, reflektere og stille spørsmål
- Oppmuntre barna til å fabulere og leike med språk, lyd, rim og rytme
- Støtte barna i leiken med og utforskkinga av skriftspråket
- Bruke varierte formidlingsformer og tilby eit mangfold av bøker, songar, bilete og uttrykksformer
- Inkludere alle barna i språkstimulerande aktivitetar

Arbeid med språkutvikling i barnehagane i Sveio

Arbeidet med språkutvikling i barnehagane i Sveio tek utgangspunkt i Rammeplanen. Fokusområda med tilhøyrande kjenneteikn på god praksis er ei konkretisering av formuleringane i Rammeplanen. I Sveio kommune legg vi dette til grunn for arbeidet:

Kjenneteikn på god praksis

Ha kunnskap om meg! Om språkutvikling og praksis som støttar opp under barn si utvikling

- Barna syner glede over å kommunisera med andre i eit rikt språkmiljø.
- Personalet har kompetanse på barn si språkutvikling, observasjonsmetodar og kartleggingsverktøy, og legg til rettes utifra barna sine behov. (Sjå vedlegg til planen)
- Personalet er språkmedvitne og er gode språkmodellar med eit skildrande og konkret språk. Dei set ord på daglege opplevingar og hendingar.
- Personalet nytta konkretar, bilete, er lyttande, undrande og stiller gode spørsmål.
- Personalet legg til rettes for systematisk språkstimulering og leik i små grupper med utgangspunkt i barnet si utvikling, erfaringar og interesser.
- Personalet ser kvart barn, deira non-verbale språk og kva dei treng for å utvikla seg, og legg til rettes for språkstimulerande aktivitetar i barnehagen.
- Personalet har kompetanse om kartlegging og observasjon.
- Personalet ser, fangar opp barn og set i verk tiltak når det er trond for det.

MÅL: Personalet har kompetanse om barn si språkutvikling.

/Arbeid med språkutvikling i barnehagane i Sveio

Sjå meg, lytt til meg og forstå meg! Om relasjonen si betydning for god språkutvikling

- Personalet ser og forstår barnet sine signal og uttrykk
- Personalet er trygg base, støttar barnet si utforskning
- Personalet er «trygg hamn» når barnet treng trøyst, omsorg og organisering av kjenslene sine
- Personalet hjelper barnet med å kjenna att og setja ord på eigne og andre sine kjensler («Kjenslespråket»).
- Personalet bekreftar barna sine tankar, opplevingar og kjensler og gjev dei ei kjensle av å bli lytta til og forstått.
- Personalet har kompetanse på å reparera brot i relasjonar.
- Personalet har fokus på korleis dei kan møta barn som er i konfliktsituasjonar.

MÅL: Personalet møter barna på måtar som styrker deira relasjonskompetanse og sosiale dugleikar.

Leik med meg! Om kva leiken har å seia for utvikling av språkleg kompetanse

- Personalet organiserer barna i små grupper og skjermar/legg til rettes for leik ut ifrå barna sine behov/type leik og målsetjing.
- Personalet er medvitne om det fysiske leikmiljøet og har eit innbydande og inspirerande leikmiljø inne og ute.
- Personalet er aktivt deltagande i leik og aktivitet, og er medvitne om å setja ord på barna sine handlingar, det sosiale samspelet og kjensler.
- Personalet er støttande, tilgjengeleg, rettleiar når det er trøng for det og gjev handlingsalternativ når noko blir utfordrande.
- Personalet er medvitne på korleis dei stimulerer språk og kommunikasjon ved bruk av ord, bilete eller teikn i leiken
- Personalet legg til rettes for rolleleik og annan leik og aktivitet som stimulerer barna si kommunikative utvikling
- Personalet skaper engasjement, begeistring, glede og humor.

MÅL: Personalet leikar med liv og lyst!

/Arbeid med språkutvikling i barnehagane i Sveio

Snakk med meg!

Om kva «kvardagsspråket» har å sei.

- Personalet nyttar ei open kommunikasjonsform og er undrande saman med barna
- Personalet er medvitne om si eiga rolle i eit språkstimulerande miljø.
- Personalet legg til rettes for felles opplevingar som seinare kan nyttast til samtalar.
- Personalet gjev barna støtte og tid til både å oppfatta/bearbeida og til å uttrykkja seg
- Personalet nyttar alle naturlege situasjonar til å kommunisera med barnet
- Personalet tilpassar kommunikasjonen til barnet sin alder, interesser og utviklingsnivå
- Personalet nyttar korte og enkle setningar, samt visuell støtte
- Personalet er medvitne om verdien av barna sine samtalar med kvarandre.
- Personalet har god dialog med dei føresette og kan gje rettleiing om språkleg utvikling.

MÅL: Personalet har fokus på utviklinga av eit godt kvardagsspråk.

/Arbeid med språkutvikling i barnehagane i Sveio

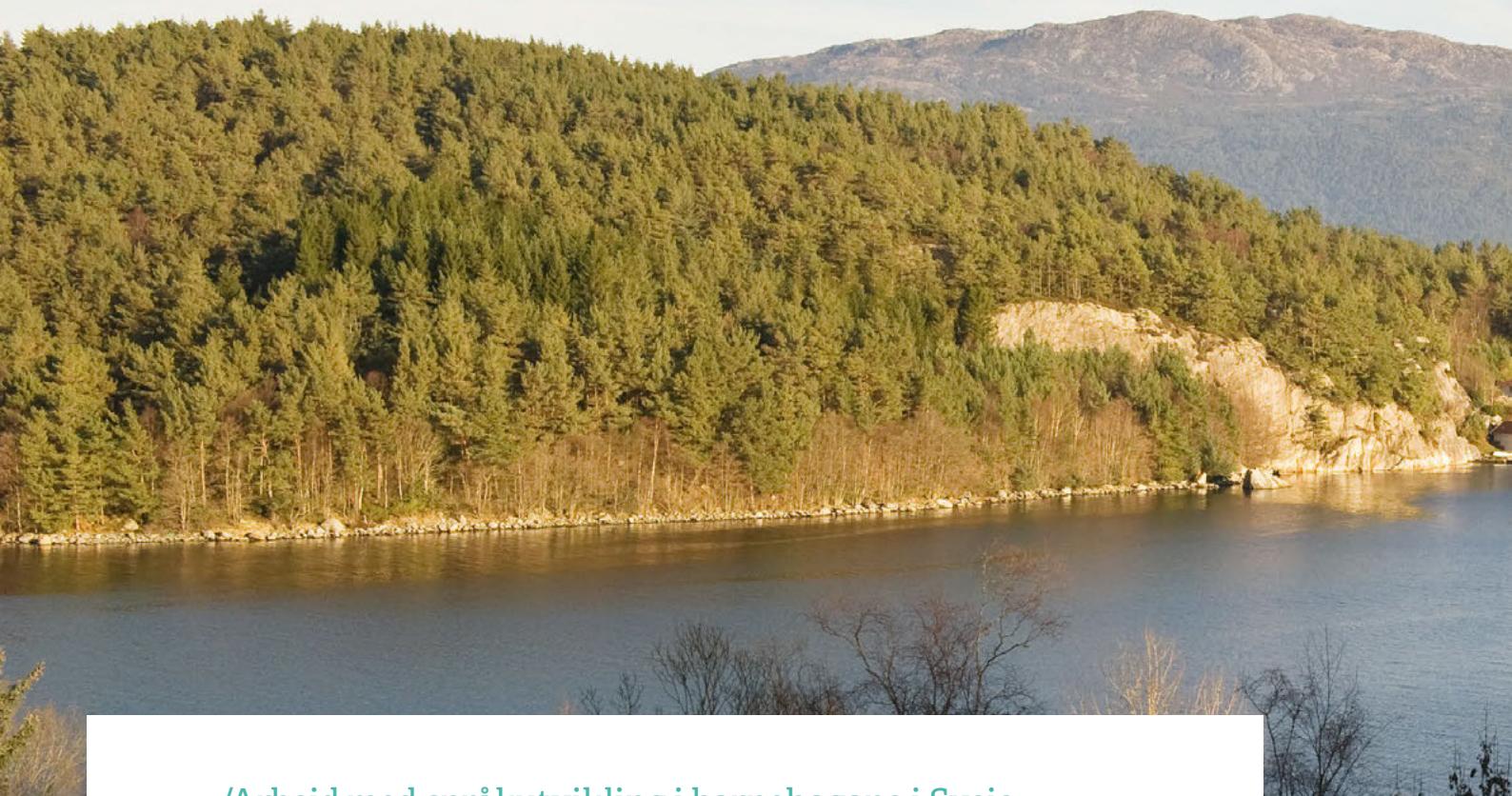
Les med meg!

Om kva lesing saman med barna har å seia.

- Personalet har kompetanse på korleis barnehagen sitt språkmiljø påverkar barna si språklæring
- Personalet er medvitne om kva verdi lesing av og samtalar rundt bøker har for barna si språkutvikling
- Personalet er medvitne om korleis dei skaper engasjement og leselyst
- Personalet er medvitne om korleis dei inviterer barna til å snakka om sine egne observasjonar og tankar, med barneboka som utgangspunkt
- Personalet er medvitne om at alle born treng å bli lesne for, og dei som ikkje har lyst.
- Personalet er medvitne om å lesa ei bok fleire gonger for å utvida barna sin språklege dugleik og gje dei auka forståing
- Personalet arbeider med bileta i bøkene som utgangspunkt for meiningsskaping. Lesing er meir enn ord!
- Personalet nyttar bøker i kombinasjon med konkretar for å byggja ordforråd og assosiative nettverk
- Personalet legg til rettes for samlesing med dei yngste barnehagebarna og tekstsraping med dei eldre barna.
- Personalet nyttar leselogg for å vurdera ulike måtar å lesa på, for å kunna tilpassa leseaktivitetane til både barnegruppa og det einskilde barnet
- Personalet er medvitne om å etablira ein kultur for lesing blant personalet, barna og dei føresette.

MÅL: Personalet har kompetanse på korleis dei arbeider med språklæring gjennom ulike leseaktivitetar.

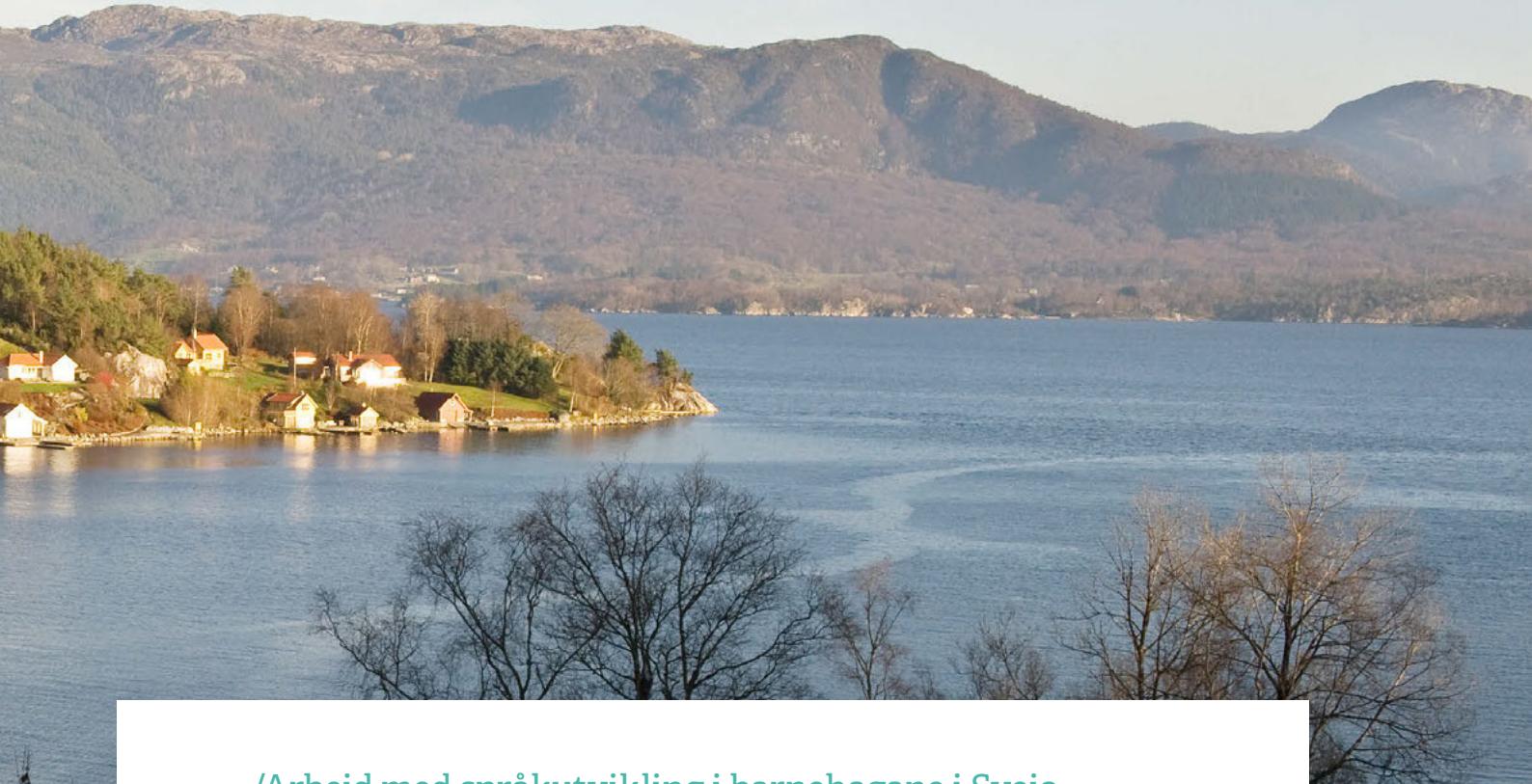
/Arbeid med språkutvikling i barnehagane i Sveio

Jobb saman med oss!

Om kva det å arbeida saman med foreldra har å seia.

- Personalet er medvitne om å ha ein gjensidig, open og god dialog med dei føresette om barnet si utvikling, utveksling av informasjon og undring kring barnet sin leik, trivsel og aktivitet heime og i barnehagen.
- Personalet passar på å fortelja dei føresette om barnehagen sitt pedagogiske arbeid og kva det har å seia for deira barn.
- Personalet er medvitne om verdien av at barn nyttar sitt eige morsmål.
- Føresette får god kunnskap om språkstimulering, og barn med forseinka utvikling, får tidleg hjelp og god støtte.
- Personalet har god kunnskap om korleis dei skal samarbeida godt med foreldra til minoritetsspråklege born.

/Arbeid med språkutvikling i barnehagane i Sveio

Legg til rettes for meg!

Om kva god tilrettelegging og gode språkmiljø har å seia

- Personalet passar på å tilby språkstimulerande aktivitetar og leik:
Song, drama og musikk som gir næring til leik
Rim & regler
Bøker, bokkassar med konkretar
«Snakkepakken», «grep om begrep» og anna materiell
Spel, puslespel og leiker
IKT-verkty
- Personalet er medvitne om korleis dei skapar eit godt språkmiljø med bruk av bilete, konkretar og teikn. Barnehagedagen blir organisert på ein føreseeieleg måte som skapar ro og oversikt for barna
- Personalet legg til rettes for aktivitet i små grupper, med aktivt deltagande vaksne
- Personalet passar på å skildra hendingar, kjensler og ting slik at barna heile tida utvidar ordforrådet sitt.
- Personalet samtalar med barna og lyttar til deira forteljingar.

Lesing, skriving og munnleg kommunikasjon i grunnskulen

Sveio kommune har nynorsk som offisiell målform, og nynorsk er opplæringsmålet i grunnskulen i Sveio. Utdanningsdirektoratet har adressert nokre særskilte utfordringar som nynorskelevar kan ha i språkopplæringa. Svært mykje av det elevane les utanom skuletida, vil vera skrive på bokmål. Dette har blitt endå meir tydeleg etter kvart som digitaliseringa av samfunnet har skote fart. Til dømes er mange av kjeldene elevane finn fram til på internett, skrivne på bokmål.

Det er viktig at alle som arbeider i skuleverket i Sveio, er medvitne om desse ekstra utfordringane, slik at elevane i kommunen får eit godt og funksjonelt nynorsk skriftspråk og eit naturleg tilhøve til nynorsk faglitteratur og skjønnlitteratur.

Utdanningsdirektoratet uttrykkjer dette slik: (Kjelde: Udir.no)

«Ei god skriveopplæring kan i nokre samanhengar krevja ulike tilhørmingar alt etter om ein skriv på nynorsk eller bokmål.

Eitt aspekt ved skriving som grunnleggjande ferdighet er språkdelinga i samfunnet mellom nynorsk og bokmål, og måten den er reflektert i skulen på gjennom hovudmål og sidemål. Skriving som grunnleggjande ferdighet inneholder såleis også ein fleirspråkskompetanse. Denne byggjer ein opp mellom anna ved å lesa og skriva på nynorsk og bokmål, og ved å arbeida komparativt med språklege skilnader og likskapar.

For elevar som har nynorsk som hovudmål gjeld eigne utfordringar knytt til språkleg meistring og språkleg tryggleik på nynorsk. Sidan nynorskelevar er mindre eksponerte for hovudmålet sitt enn bokmålelevar utanfor skulen, kan dei trengja ei anna støtte enn bokmålelevar frå skulen for å meistra språket og oppleva språkleg tryggleik.

Eit klasserom der ein diskuterer tekst

og skriving er eit godt utgangspunkt for klasseromssamtalar om nynorsk tekst og skriving. Å løfta fram elevspørsmål som «Korleis skriv vi dette på nynorsk?» og gjera det til emne for faglege og språkfaglege klasseromssamtalar, aukar den språklege merksemda til elevane, og kan bidra til å utvikla eit felles blikk for tekst og språk.

Når elevar skriv om eit fagleg tema, er kjeldetekstane ressursar både når det gjeld fagleg innhald og språk. Å lesa fagstoffet på nynorsk før ein skal skriva ein tekst, vil vera til støtte for elevane si eiga skriving når dei skal skrive på fagets premissar. Dette gjeld både tekstbinding, syntaks og andre språklege utfordringar. Til dømes vert bruk av passivformer framheva som eit trekk ved naturfagleg skriving. Dette gjer ein ikkje likt på nynorsk og bokmål. Tekstlege førebilete for fagleg skriving på nynorsk kan vera nynorske modelltekstar og eksempeltekstar, og det kan vera faglege kjelder i tillegg til læreboka.»

/Lesing, skriving og munnleg kommunikasjon i grunnskulen

Det å ha nynorsk som opplæringsmål i grunnopplæringa gjev slett ikkje berre utfordringar. Tvert om. Det er og tydelege føremonar. Vi vil truleg få meir kunnskap om desse føremonane framover, for det såkalla «Sogn og Fjordane-paradokset» er no noko det blir forska på. Sogn og Fjordane er det sterkeste nynorskfylket i landet, men utdanningsnivået er mykje lågare enn i det sentrale austlandsområdet. Likevel er dei nynorskbrukande skuleelevene i Sogn og Fjordane blant dei som gjer det best på nasjonale prøvar. Dette blir omtala i ein artikkel på Forskning.no:

Frå artikkelen «Blir nynorskelever smartere» av Siw

Ellen Jakobsen på Forskning.no 24.08.2015:

Artikkelen handlar om forskningsprosjektet «Lærende regioner» som har analysert resultata på nasjonale prøvar for fire årskull med femteklassingar. Dei tre fylka Oslo, Akershus og Sogn og Fjordane kjem suverent best ut med omsyn til resultat. I Oslo og Akershus er det truleg sosioøkonomiske faktorar som høg utdanning blandt foreldra som spelar inn. Kva er det så som gjer at Sogn og Fjordane kjem så godt ut? Språkforskar Øystein A. Vangsnes ved Universitetet i Tromsø har sett på dette spørsmålet, og seier dette til Forskning.no: «Strengt tatt kan vi ikke påstå at det er nynorsken i seg selv som er forklaringen, men det kan absolutt være det i et tospråksperspektiv. Nynorskelever blir så massivt eksponert for bokmål at de i grunnen lærer det samtidig som de lærer nynorsk. Det motsatte er i liten grad er tilfelle for bokmålselever».

Om dette er rett, er det ein stor føremon å ha nynorsk som hovudmål i opplæringa. Sidan bokmål er blitt så dominerande som det er, får elevar med nynorsk hovudmål sidemålet nesten «gratis».

Lesing i alle fag, også grunnlaget for den gode skriveopplæringa

Frå Luster kommune sin leseplan:

- Alle lærarar skal setja av tid til lesing i sine fag
- Lærarane skal vera bevisste og bruka ulike lesestrategiar
- Veksla mellom stillelesing og høgtlesing
- Bruka dei læringsstrategiane elevane har lært
- Utvikla ordtilfanget til elevane i faga ved hjelp av varierte metodar
- Arbeida systematisk med omgrepsslæring
- Faglærar skal arbeida for at elevane tileignar seg faguttrykka og fagspråket i sitt fag
- Faglærarane lyt samarbeida for å utvikla elevane sitt ordtilfang på tvers av faggrensene
- Fagord og andre viktige ord og omgrep skal arbeidast med munnleg og skriftleg ved hjelp av ulike læringsstrategiar

Kjelde: Luster.kommune.no

Småskuletrinnet, 1.-4. klasse

Kompetansemål i norsk etter 2. trinn:

Munnleg kommunikasjon:

- Lytta, ta ordet etter tur og gje respons til andre i samtalar.
- Lytta til tekstar på bokmål og nynorsk og samtala om dei.
- Lytta etter, skjøna og kombinera informasjon.
- Leika, improvisera og eksperimentera med rim, rytme, språklydar, stavingar, meiningsberande element og ord.
- Samtala om korleis val av ord, stemmebruk og intonasjon skaper mening.
- Fortelja samanhengande om opplevelingar og erfaringar.
- Setja ord på eigne kjensler og røynsler.
- Uttrykkja eigne tekstopplevelingar gjennom ord, teikning, song og andre estetiske uttrykk.

Skriftleg kommunikasjon:

- Visa forståing for samanhengen mellom språklyd og bokstav og mellom talespråk og skriftspråk.
- Trekkja lydar saman til ord.
- Lesa små og store trykte bokstavar.
- Lesa enkle tekstar med forståing og samanheng på tekst og papir.
- Nyttja eigne kunnskapar og røynsler for å skjøna og kommentera innhaldet i lesne tekstar.
- Skriva setningar med store og små bokstavar og punktum i eiga handskrift og på tastatur.
- Skriva eigne skildrande og forteljande tekstar.
- Arbeida kreativt med teikning og skriving i samband med lesing.
- Skriva etter mønster av enkle dømetekstar og ut frå andre kjelder for skriving.

Språk, litteratur og kultur:

- Samtala om opphavet til og tydinga av nokre kjende ordtøke, omgrep og faste uttrykk.
- Samtala om omgrepa dialekt, bokmål og nynorsk.
- Samtala om korleis ord og bilete verkar saman i biletbøker og andre biletmedium.
- Samtala om innhald og form i eldre og nyare songar, regler og dikt.
- Samtala om personar og handling i eventyr og forteljingar.
- Finna skjønnlitteratur og sakprosa på biblioteket til eiga lesing.

1. trinn hovudmål

Hovudmål **A**: Utvikla språkleg medvit.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 1. TRINN

Eleven skal:

- Utvikla forståing for at språket har ei form- og ei innhaldsside.
- Kunna forklara kva ei setning, eit ord og ei staving er.
- Kunna lytta ut lydar; først, inni og sist i ord.
- Kunna leggja til og ta bort lydar i eit ord.
- Kunna dela ord inn i mindre delar (morphem – staving – lyd)
- Kunna finna grunnstammen (rotmorphemet) i ord.
- Kunna forklara kva eit samansett ord er.
- Kunna trekka saman lydar til ord i munnlege aktivitetar.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Nytt språkleikar dagleg.
- Dagleg utforska språk og omgrep når det blir lese, skrive, snakka eller leika med ord.
- Møta store og små bokstavar i skrift.
- Tilpassa opplæringa etter resultat frå observasjon og kartlegging.

ELTRAVÅG EIN STILLE DAG.

1. trinn hovudmål

Hovudmål B: Utvikla skriftspråkleg dugleik – avkoding og skriving.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 1. TRINN

Eleven skal:

- Kjenna leseretninga på norsk.
- Utvikla sikker lyd-bokstavbinding og læra å bruka bokstavane i skriftspråklege samanhengar.
- Kunna skjøna samanhengen mellom språklydar og bokstavar.
- Kunna kjenna att store og små bokstavar.
- Kunna knyta namn og lyd til alle bokstavane.
- Kunna setja lyd til ulike bokstavkombinasjonar/ grafem (kj-, sv-, skj- osb.)
- Kunna skilja mellom vokalar og konsonantar.
- Kunna trekka saman lydar til ord/tulleord med og utan visuell støtte.
- Kunna lesa nokre høgfrekvente ikkje-lydrette ord ortografisk.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Dagleg utforska språk og omgrep der det blir lese, skrive, snakka og leika med ord.
- Gå gjennom alle bokstavane før jul (store og små).
- Tilpassa opplæringa etter resultat frå observasjon og kartlegging.
- Skriva seg til lesing.
- Skriva tekstar i lag.

1. trinn hovudmål

Hovudmål C: Utvikla leseforståing og leseglede.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 1. TRINN

Eleven skal:

- Kunna vurdera føremålet med lesinga (i lag med læraren)
- Avkoda enkle ord og skjøna kva dei tyder.
- Lesa ei enkel setning og skjøna innhaldet.
- Lesa ei lengre setning og skjøna innhaldet.
- Spørja kva nye ord tyder.
- Lesa enkle tekstar med forståing.
- Samtala og stilla spørsmål om det som er lese.
- Knyta det som blir lese, til eigne røynsler og tidlegare kunnskap.
- Kunna spørja når det er noko dei ikkje skjønar.
- Kunna fortelja att munnleg.
- Oppleva glede, nyfikne og interesse for bøker.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Nutta naturlege situasjonar til språk- og røyslebasert stimulering av språ dagleg.
- Utvida ordforrådet gjennom dagleg vokabulartrening.
- Arbeida systematisk med høgfrekvente ord.
- Høgtlesing frå lærar med samtale.
- Høgtlesing:
  - Rettleia lesing.
  - Som blir overvaka av ein voksen.
  - Frivillig høgtlesing i klassen/gruppa.
  - Korlesing ut frå nivå.
- Trena munnleg framstilling av kjende tema i eit situasjonsuavhengig språk.
- Sjå gode døme på arbeidsmåtar (Jf. Språkløyper).
- Leggja til rettes for leseaktivitetar og ha rikeleg og lett tilgang til variert og høveleg lesestoff.

1. trinn hovudmål

Hovudmål D: Utvikla læringsstrategiar.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 1. TRINN

Eleven skal:

- Ha medvit rundt lesinga sine ulike føremål;
  - Lesa for å læra
  - Lesa for å oppleva
- Kunna enkle måtar å strukturera arbeidet sitt på.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Kategorisera ord og omgrep t.d. gjennom omgrepkart, tankekart og to-kolonnenotat.
- Aktivera forkunnskap.
- Læresamtale (lærar-elev, elev-elev)
- Attforteljing.
- Stryka ut og kryssa av kva dei har jobba med.

SOMMARIDYLL, ELTRAVÅG.

2. trinn hovudmål

Hovudmål A: Vidareutvikla språkleg medvit.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 2. TRINN

Eleven skal:

- Ha forståing for at språket har ei formside og ei innhaldsside.
- Kunna forklara kva ei setning, eit ord og ei staving er.
- Kunna lytta ut lydar; først, inni og sist i eit ord.
- Kunna leggja til og ta vekk lydar i eit ord.
- Kunna dela ord inn i mindre delar (morphem-staving-lyd)
- Kunna finna grunnstammen (rotmorphemet) i ord.
- Kunna forklara kva eit samansett ord er.
- Kunna trekkja saman lydar til ord i munnlege aktivitetar.
- Kunna meistra fonembyte.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Naudsynt repetisjon frå 1. trinn.
- Halda fram med språkleikar dagleg.
- Dagleg utforska språk og omgrep der det blir lese, skrive, snakka eller leika med ord.
- Tilpassa opplæringa etter resultat frå observasjon og kartlegging.

2. trinn hovudmål

Hovudmål B: Utvikla skriftspråkleg dugleik – avkoding og skriving.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 2. TRINN

Eleven skal:

- Kunna nytta bokstavane i skriftspråklege samanhengar.
- Kunna kjenna att store og små bokstavar.
- Kunna setja lyd til ulike bokstavkombinasjonar/grafem.
- Kunna skilja mellom vokalar og konsonantar.
- Kunna trekkja saman lydar til ord/tulleord med og utan visuell støtte.
- Kunna lesa nokre høgfrekvente lydrette og ikkje-lydrette ord ortografisk.
- Kunna lesa tilpassa tekstar med flyt og intonasjon.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Dagleg utforska språk og omgrep der det blir lese, skrive, snakka og leika med ord.
- Tilpassa opplæringa etter resultat frå observasjon og kartlegging.
- Arbeida med komplekse bokstav/lyd-kombinasjonar som ai, ei, au, øy, gj-, kj-, skj-, sj-, tj- og -ng.
- Repetera og gjera elevane sikre med omsyn til vokalar, konsonantar og diftongar.
- Arbeida med stavingsdeling.
- Arbeida med forstavingar og endingar og med å finna rotmorphemet/grunnstammen i ord.
- Arbeida systematisk med høgfrekvente ord.
- Ha tilgjengeleg eit utval av bøker/tekstar med ulik vanskegrad – knyttneveregelen!
- Setja av tid til høgtlesing kvar dag.
- Dagleg lesing på tilpassa nivå.
- Å uttrykkja eigne tekstopplevelingar gjennom ord, teikning, song og andre estetiske uttrykk.
- Skriva seg til lesing, aleine eller i lag med andre.
- Øva inn ei funksjonell handskrift.

2. trinn hovudmål

Hovudmål C: Utvikla leseforståing og lesegled.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 2. TRINN

Eleven skal:

- Kunna vurdera føremålet med lesinga.
- Kunna samtala om ulike sjangrar som eventyr, rim, regler, dikt, gåter, vitsar, fakta, lister og plakatar.
- Kunna skjøna tydinga av nokre kjende ordtøke og uttrykk.
- Kunna finna skjønnlitteratur og sakprosa på biblioteket til eiga lesing.
- Kjenna til språklege verkemiddel som overskrifter, illustrasjoner og faktaboksar.
- Kunna nytta forkunnskap.
- Kunna spørja om ord og omgrep i teksten som dei ikkje skjønar.
- Kunna skjøna og tolka det som blir lese.
- Bruka eigne ord og trekkja enkle slutningar ut frå informasjon i teksten.
- Kunna lytta til tekstar på nynorsk og bokmål og fortelja att innhaldet.
- Kunna laga spørsmål til ein tekst og svara på dei.
- Oppleva glede, nyfikne og interesse for bøker.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Presentera ulike sjangrar som eventyr, rim, reglar, gåter, vitsar, fakta, lister og plakatar.
- Nytt a læringsamtalar, modellering, dialog i klassen og med kvar einskild elev.
- Nytt skulebibliotek og folkebibliotek.
- Arbeida med førforståing, innholdsforståing og å laga hypotesar.
- Samtala om språk, omgrep og innhald (vokabulartrening).
- Arbeida medvite og systematisk med omgrep ut frå barnet sine eigne røynsler.
- Utvida forståinga av ord i elevane sine lesetekstar ved hjelp av synonym og antonym.
- Dagleg lesing.
- Ha tilgjengeleg eit utval av bøker/tekstar. Nytt knyttneveregelen.
- Nytt eigenproduserte tekstar til lesing.
- Høgtlesing:
  - Frå lærar (dagleg og med samtale)
  - Rettleia lesing.
  - Som blir overvaka av ein voksen.
  - Frivilling høgtlesing i klassen/gruppa.
  - Korlesing ut frå nivå.
- Fortelja att tekstar munnleg, skriftleg eller med teikningar.
- Nytt enkle lesetekstar for å finna den einskilde eleven sitt meistringsnivå og eventuelle avsporingar i leseutviklinga.
- Leggja til rettes for leseaktivitetar og ha rikeleg og lett tilgang til variert og høveleg lesestoff.
- Leggja til rettes for at minoritetsspråklege elevar blir motiverte ved å få ei positiv tilnærming til lesing på morsmålet.

2. trinn hovudmål

Hovudmål D: Utvikla læringsstrategiar.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 2. TRINN

Eleven skal:

- Ha medvit rundt lesinga sine ulike føremål;
  - Lesa for å læra.
  - Lesa for å oppleva.
  - Lesa for å gjera.
- Kunna aktivera forkunnskap.
- Kunna enkle måtar å strukturera arbeidet sitt på.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Kategorisera ord og omgrep t.d. gjennom tankekart, strukturert tankekart og to-kolonnenotat.
- Læresamtale (lærar-elev, elev-elev)
- Attforteljing.
- Stryka ut og kryssa av kva dei har jobba med.

UTSYN FRÅ EMBERLANDSNIPEN.

SVEIO SENTRUM I HAUSTSOL.

Hovudmål på 3. og 4. trinn

Kompetansemål i norsk etter 4. trinn:

Munnleg kommunikasjon:

- Lytta etter, fortelja att, forklara og reflektera over innhaldet i munnlege tekstar.
- Skjøna noko svensk og dansk tale.
- Nyttja eit eigna ordforråd i samtale om faglege emne, fortelja om eigne røynsler og gje uttrykk for eigne meininger.
- Samhandla med andre gjennom leik, dramatisering, samtale og diskusjon.
- Følgja opp innspel frå andre i faglege samtalar og stilla oppklarande og utdjupande spørsmål.
- Variera røystbruk og intonasjon i framføring av tekstar.

Skriftleg kommunikasjon:

- Lesa tekstar av ulike slag på nynorsk og bokmål med samanheng og forståing.
- Finna informasjon ved å kombinera ord og illustrasjon i tekstar på skjerm og papir.
- Kjenna att og nyttja språklege verkemiddel som gjentaking, kontrast og enkle språklege bilete.
- Lesa, reflektera over og samtala om eigne og andre sine tekstar.
- Skriva enkle forteljande, skildrande og argumenterande tekstar.
- Skriva med samanhengande og funksjonell handskrift og nyttja tastatur i eiga skriving.
- Strukturera tekstar med overskrift, innleiing, hovuddel og avslutning.
- Variera ordval og setningsbygnad i eiga skriving.
- Laga tekstar som kombinerer ord, lyd og bilete, med og utan digitale verktøy.
- Søkja etter informasjon, skapa, lagra og finna att tekstar ved hjelp av digitale verktøy.
- Nyttja bibliotek og internett til å finna stoff til eiga skriving.

Språk, litteratur og kultur:

- Fortelja om ordklassane og kva funksjon dei har.
- Forklara korleis ein gjennom bruk av ord kan krenkja andre.
- Fortelja om eige talemål og samanlikna det med andre sitt.
- Samtala om innhald og form i samansette tekstar.
- Gje uttrykk for eigne tankar og opplevingar om barnelitteratur, teater, film, dataspel og TV-program.
- Samtala om songar, regler, dikt, forteljingar og eventyr frå fortid og notid på nynorsk, bokmål og i omsetjing frå samisk og andre språk.
- Gje uttrykk for eigne tankar om språk, personar og handling i tekstar frå ulike tider og kulturar.

3. & 4. trinn hovudmål

Hovudmål A: Utvikla flytande og automatisert lesing.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 4. TRINN

Eleven skal:

- Kunna nytta strategiar for lesing av vanskelege ord.
- Kunna lesa vanlege ord med automatikk.
- Kunna lesa setningar sikkert med flyt, intonasjon og forståing.
- Kunna lesa ei heil bok med tekst og færre bilete på eiga hand.
- Kunna finna og lesa tekstar på internett.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Jobba med språkleg medvit.
  - Stavingar, bokstav-lyd, bokstavkombinasjon-lyd (ng, kj osb.), morfem.
  - Ta bort og leggja til lydar i ord.
- Arbeida systematisk med dei 220 mest brukte orda (Sjå vedlegg med dei 500 mest brukte orda. Kjelde: SOL)
- Lesa dagleg, Lesa på ulike måtar:
Lærarassistert høgtlesing, parlesing, korlesing, repetert lesing, rettleia lesing.
- Nytta digitale verktøy.

FRÅ ELTRAVÅG.

3. & 4. trinn hovudmål

Hovudmål B: Utvikla strategiar og teknikkar for leseforståing. Skapa leseglede.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 4. TRINN

Eleven skal:

- Kunna lesa med medvite mål; for å læra, gjera, oppleva.
- Kunna ta i bruk forkunnskapar og skaffa seg oversyn over teksten før lesing.
- Kunna lesa tekstar på nynorsk og bokmål.
- Kunna lesa for å tileigna seg opplevingar, kunnskap og informasjon i alle fag.
- Kunna finna informasjon ved å kombinera ord og illustrasjon i tekstar på skjerm og papir.
- Kunna knyta det som blir lese, til eigne røynsler og tidlegare kunnskap.
- Kunna samtala om innhaldet i ein tekst.
- Kunna lesa mellom linene og trekka slutningar.
- Kunna lesa kritisk og reflekterande.
- Kunna oppfatta «den rauden tråden» gjennom hendingane i ein tekst.
- Vera medviten om eigen leseprosess og ha metakognitiv dogleik.
  - Veta når dei skjønar og ikkje skjønar.
  - Kan gjera noko aktivt når forståinga sviktar; lesa på ny, slå opp ukjende ord.
- Kunna nyttja bibliotek og internett.
- Kunna lagra og finna att informasjon på skjerm og papir.
- Oppleva glede, nyfikne og interesse for bøker.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Arbeida med tekststrukturelle verkemiddel (bilete, overskrifter osb.)
- Lesa tekstar av ulik sjanger; eventyr, rim, dikt, gåter, vitsar, fakta, lister, brev, avis, intervju, forteljing osb.
- Lesa ikkje-kontinuerlege tekstar; tabellar, diagram, statistikk, brukarmanualar osb.
- Dagleg lesing på papir og/eller skjerm.
- Jobba med ordforråd/ vokabulartrening.
- Teikna eit hendingskart over innhaldet i ein forteljande tekst.
- Samtala om, stilla spørsmål om innhaldet i ein tekst.
- Systematisk bruk av skulebibliotek og oppmading om å nytta folkebiblioteket.
- Leggja til rettes for leseaktivitetar og ha rikeleg og lett tilgjenge til variert og høveleg lesestoff.
- Øva på lesing både på papir og skjerm.
- Leggja til rettes for at fleirspråklege elevar blir motiverte ved å få ei positiv tilnærming til lesing på morsmålet.

3. & 4. trinn hovudmål

Hovudmål C: Utvikla skriftspråkleg dugleik.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 4. TRINN

Å planleggja og bearbeida. Eleven kan med hjelp av modellering og støtte:

- Vurdera og samanlikna eigne og andre sine tekstar.
- Gje positiv og grunngjeven respons på andre elevar sitt arbeid.
- Revidera eige arbeid på bakgrunn av konkret og grunngjeven respons frå lærar og medelevar.
- Korrigera eigen tekst med omsyn til rettskriving og formverk.
- Sitera ei kjelde.

Å kommunisera. Eleven kan med hjelp av modellering og støtte:

- Venda seg på eit relevant vis til kjende og ukjende leсarar, orientera leсaren om naudsynte omstende, omgrep og deltakarar.
- Argumentera for og mot og grunngje ulike synspunkt.
- Gå inn i ei tydeleg skrivarrolle, til dømes elev, representant for eit idrettsslag eller ein oppdikta person.
- Tilpassa stilnivået i teksten til handlinga og føremålet, til dømes høfleg, nøytral eller sakleg.

Innhald. Eleven kan:

- Utarbeida tekstar med tematisk relevant innhald.
- Presentera eigne inntrykk, erfaringar, kunnskap, tankar og meininger.
- Presentera kjent fagstoff.
- Utdjupa nokre av teksten sine innhaldsmoment.

Tekstoppbygging. Eleven kan:

- Utarbeida tekstar med tydeleg overordna struktur, til dømes etter kronologi, innhaldsmoment eller frå det generelle til det meir spesifikke.

- Skriva tekstar med tydeleg innleiing som uttrykkjer spesifikt kva teksten handlar om, hovuddel og avslutning som oppsummerer og peikar attende på teksten sitt tema.
- Sjølvstendig utarbeida avsnitt med tydeleg samanheng, temasetning og kommentarsætningar.
- Syna samanhengen både innanfor dei einsklide tekstdelane (avsnitt) og mellom dei.
- Nyttja fleire og varierte bindeord (då, så, når, også, ein annan ting, i tillegg, med, i så fall, fordi/av di, for).
- Skriva samanhengande med ei funksjonell handskrift.

Språkbruk. Eleven kan:

- Utarbeida meiningsberande setningar, både forteljande setningar, spørjesætningar og bydesætningar.
- Variera innleiinga i setningane sine.
- Nyttja relevante ord som bidreg til presisjon.
- Ha innslag av språklege verkemiddel som til dømes gjentaking, synonym, samanlikning og dialog.

Rettskriving og teiknsetjing. Eleven har:

- Rett skrivemåte for lydrette einskildord, lydrette samansette ord og høgfrekvente ord.
- Gjennomgåande stor bokstav i særnamn og i ny setning etter punktum.
- Rett bruk av punktum, spørjeteikn og ropeteikn.
- Komma ved oppramsing, foran men og somme tider mellom heilsetningar og etter leddsetningar som står først i hovudsetninga.

Å reflektera og vurdera. Eleven kan:

- Skriva og uttrykkja den personlege meinингa si i ein tekst.

3. & 4. trinn hovudmål

Hovudmål C: Utvikla skriftspråkleg dugleik.

FRAMLEGG TIL TILTAK

«Sirkel for undervisning og læring», Skrivesenteret:

Byggja kunnskap:

- Utforska skrivesituasjonen i lag med elevane.
- Skaffa seg kunnskap om emnet det skal skrivast om.
- Læra omgrep og uttrykk som er knytte til emnet det skal skrivast om.
- Nyttar skriverammer for å gruppera og prioritera innhaldet.
- VFL – læraren observerer elevane si deltaking og gjev eksplisitt respons.

Konstruera tekst saman:

- Lærar og elevar skriv saman, gjerne i stort format på tavle, flip-over eller smartboard.
- Elevane får koma med innspel til innhald og språk.
- Læraren stiller spørsmål under vefs for å få elevane til å reflektera og velja rett i høve til føremålet med teksten.
- VFL – læraren og elevane vurderer saman om denne teksten er i tråd med dei vurderingskriteria som er sette for oppgåva.

Dekonstruera/analysera modelltekst:

- Lesa og undersøkja modelltekstar i lag med elevane.
- Saman sjå på teksten sin struktur og språktrekk med tanke på teksten sitt føremål og kontekst.
- Plukka teksten frå kvarandre i mindre delar for å sjå dei språklege vala skrivaren har gjort.
- VFL – læraren og elevane utarbeider saman vurderingskriterium for skriveoppgåva.

Skriva individuelt / skriva saman:

- Elevane jobbar individuelt eller saman med medelev med å planleggja, skriva utkast og revidera teksten sin.
- VFL – Læraren gjev respons på eleven sitt arbeid gjennom heile skriveprosesssen.

3. & 4. trinn hovudmål

Hovudmål D: Munnleg dugleik.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 4. TRINN

- Forstå og vurdera. Eleven kan med modellering og støtte:
- Lyta etter og kjenna att informasjon og argumentasjon.
- Forklara skilnaden mellom fakta og meningar.

Utforma. Eleven kan med modellering:

- Planleggja, utforma og gjennomføra munnlege presentasjoner.
- Nytta digitale ressursar som støtte.
- Seia kva som er føremålet med presentasjonen.
- Velja verkemiddel og ressursar som høver til situasjonen og tilhøyrarane.

Kommunisera. Eleven kan med modellering og støtte:

- Fortelja om eit fagleg emne ved hjelp av relevante ord og omgrep.
- Gje uttrykk for og argumentera for eigne meningar.

Reflektera og vurdera. Eleven kan:

- Ta ordet etter tur i samtalar.
- Gje att innhald med eigne ord og stilla oppklarande og utdjupande spørsmål.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Lyta, tolka og vurdera munnleg tekst og syna respekt for den som har ordet.
- Nytta ulike uttrykksmåtar som støtte i både spontan og førebudd tale.
- Gje uttrykk for meningar, drøfta problemstillingar og strukturera og tilpassa eigen munnleg tekst til mottakarar, innhald og føremål.
- Lyta til andre, gje respons, vidareutvikla innspel og fremja eigne meningar i spontane og førebuide samtalar.

3. & 4. trinn hovudmål

Hovudmål E: Utvikla læringsstrategiar.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 4. TRINN

Eleven skal:

- Vidareutvikla tidlegare innførte læringsstrategiar; aktivera forkunnskap, omgrepkart, tankekart, attforteljing/samandrag.
- Bli kjend med og prøva ut styrkenotat, spoletekst, VØL/VØSL og venndiagram.
- Kunna finna nøkkelord i ein tekst.
- Kunna dra nytte av tekststrukturelle verkemiddel som biletet/overskrift/kursiv.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Aktiv modellering og bruk av læringsstrategiar i alle fag.

SUNNHORDLANDSNATUR. FRÅ ERVE.

Hovudmål på 5. til 7. trinn

Kompetansemål i norsk etter 7. trinn:

Munnleg kommunikasjon. Mål for opplæringa er at eleven skal kunna:

- Lytta til og vidareutvikla innspel frå andre og skilja mellom meininger og fakta.
- Uttrykkja og grunngje eigne standpunkt og syna respekt for andre sine.
- Nytt song, musikk og bilete i framføringar og presentasjoner.
- Opptre i ulike roller gjennom dramaaktivitetar, opplesing og presentasjon.
- Uttrykkja seg med eit variert ordforråd tilpassa kommunikasjonssituasjonen.
- Presentera eit fagstoff tilpassa føremål og mottakar, med eller utan digitale verkstøy.
- Vurdera andre sine munnlege framføringar ut frå faglege kriterium.

Skriftleg kommunikasjon. Mål for opplæringa er at eleven skal kunna:

- Lesa eit breitt utval av norske og omsette tekstar i ulike sjangrar på nynorsk og bokmål, og reflektera over innhaldet i teksten.
- Referera, oppsummera og reflektera over hovudmoment i ein tekst.
- Lesa enkle tekstar på svensk og dansk og gje att og kommentera innhaldet.
- Skjøna og tolka opplysningar frå fleire uttrykksformer i ein samansett tekst.
- Meistra sentrale reglar i formverk og ortografi og skriva tekstar med variert setningsbygnad og funksjonell teiknsetjing.
- Skriva samanhengande med personleg og funksjonell handskrift, og nytt tastatur på føremålstenleg vis.
- Skriva tekstar med klårt uttrykt tema og skapa samanheng mellom setningar og avsnitt.
- Skriva forteljande, skildrande, reflekterande og argumenterande tekstar etter mønster av dømetekstar og andre kjelder, og tilpassa eigne tekstar til føremål og mottakar.
- Eksperimentera med skriving av enkle tekstar på sidemålet.
- Gje respons på andre sine tekstar ut frå faglege kriterium og revidera eigne tekstar på bakgrunn av respons frå andre.
- Nytt digitale kjelder og verktøy til å laga samansette tekstar med hyperkoplinger og varierte estetiske verkemiddel.
- Velja ut og vurdera informasjon frå bibliotek og digitale informasjonskanalar.

/Hovudmål på 5. til 7. trinn

Kompetansemål i norsk etter 7. trinn:

Språk, litteratur og kultur. Mål for opplæringa er alt eleven skal kunna:

- Gje døme på nokre likskapar og ulikskapar mellom munnleg og skriftleg språk.
- Utføra grunnleggjande setningsanalyse og syna korleis tekstar er bygde opp ved hjelp av omgrep frå grammatikk og tekstkunnskap.
- Samanlikna språk og språkbruk i tekstar på nynorsk og bokmål.
- Lesa og uttala stadnamn som inneholder spesielle nordsamiske bokstavar, og kjenna til einskilde ord og uttrykk på eitt av dei samiske språka.
- Samanlikna talemål i eige miljø med nokre andre talevariantar og med dei skriftlege målformene nynorsk og bokmål.
- Gje døme på og reflektera over korleis språk kan uttrykkja og skapa haldningar til einskildindivid og grupper av menneske.
- Presentera eigne tolkingar av personar, handling og tema i eit variert utval av barne- og ungdomslitteratur på nynorsk og bokmål og i omsetjing frå samisk.
- Vurdera tekstar med utgangspunkt i eigne opplevingar og med forståing for språk og innhald.
- Kjenna til opphavretslege reglar for bruk av kjelder.
- Nytta ulike typar digitale og papirbaserte ordbøker.

5.-7. trinn hovudmål

Hovudmål A: Meistra flytande og automatisert lesing.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 7. TRINN

Eleven skal:

- Kunna meistra ortografisk lesing (rask og korrekt attkjennung av heile ord)
- Vidare arbeid med forma og innhaldet til språket.
- Kunna plassera både trykk og tonefall på eit vis som syner at dei kjenner tydinga av einskildord, meiningsberande uttrykk og setningar.
- Kunna skjøna ord og uttrykk i ulike samanhengar:
  - Utvikla situasjonsavhengig forståing av ord.
- Kunna utnytta informasjon frå komma, punktum, rope-, spørje- og hermeteikn og vurdera kor det er naturleg å leggja inn pausar.
- Kunna variera røysta for å framheva sentrale poeng.
- Ha kunnskap om seg sjølv og sin egen lesedugleik og ta stilling til om ein tekst vil vera mogeleg å skjøna.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Sikra fonemisk medvit (sjå tiltak 1.-4. trinn)
- Arbeida med språklege detaljar som stavingar, morfem, bøyning av ord, høgfrekvente ord, ikkje regelrette ord, parate ordbilete, komplekse ord med meir.
- Lesekurs.
- Jobba med grammatikalske strukturar og syntaks.
- Nytt kartlegging/testar for å finna den einskilde eleven sitt meistringsnivå for å tilpassa leseopplæringa.
- Utvida ordforrådet ved å jobba med synonym, antonym, homonym og kategorisering av ord i alle fag.
- Arbeida systematisk med ordforråd/vokabulartrening i alle fag.
- Nytt eigne røynsler frå eige liv, og klara å knyta nytt teksthinnhald til eigen bakgrunn.
- Modellering ved at lærar les høgt.
- Assistert høgtlesing: Høgtlesing/korlesing/parlesing/veksellesing/repetert lesing.
- Mengdelesing. Nyttar tekstar som er tilpassa eleven sitt nivå (knyttneveprøven). Ha tilgjengeleg eit variert og oppdatert utval av bøker. Setja av tid til individuell lesing kvar dag med aldersadekvate tekstar.
- Øva på lesing både på skjerm og papir.

5.-7. trinn hovudmål

Hovudmål B: Meistra strategisk lesing for å tileigna seg opplevingar, kunnskap og informasjon.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 7. TRINN

- Eleven skal både læra og nytta ulike lesestrategiar for å skjøna og hugsa.
  - Eleven skal utvikla repeteringsstrategiar for å velja ut og repetera informasjon frå ein tekst som ein ynskjer å hugsa.
  - Eleven skal utvikla utdjupingsstrategiar for å få ei heilskapleg og god meinинг ut av teksten.
  - Eleven skal utvikla organiseringssstrategiar for å skapa eit oversyn over tekstinhaldet, slik at det blir skapt djup forståing og god læring.
  - Eleven skal utvikla overvakingsstrategiar for å kunna vurdera og/eller kontrollera eiga leseforståing.

Eleven skal:

- Kunna lesa og navigera føremålstenleg på internett.
- Kunna vurdera om kjeldene er truverdige.
- Kunna tolka og skjøna innhald som er uttrykt både implisitt og eksplisitt i tekstar.

DØME PÅ TILTAK

Progresjon (hovudregel):

1. Læraren modellerer og elevane ser og kopierer.
2. Elevane gjer saman med andre.
3. Eleven arbeider sjølvstendig med hjelp og støtte.
4. Eleven nytta fleire lesestrategiar sjølvstendig, spontant og med meinинг.

- Døme på repeteringsstrategiar:

- Streka under ord og setningar i teksten.
- Skriva av sentralesetningar og avsnitt frå teksten.
- Lesa delar av teksten om att fleire gongar.
- Nytta visuelle haldepunkt for å hugsa.

- Døme på utdjupingsstrategiar:

- Tenkja på ting ein har sett, hørt eller lært om før; aktivera bakgrunnskunnskap.
- Nytta VØL-skjema.
- Nytta illustrasjoner og overskrifter i teksten (BISON).
- Stilla spørsmål og søkja etter svar i teksten.
- Føregripa det som kjem, tenkja framover om kva som vil koma.
- Samanfatta tekstinhald med eigne ord gjennom illustrasjoner, leik, rollespel, skriva samandrag med meir.

- Døme på organiseringssstrategiar:

- Skaffa seg oversyn over læringsstoffet (omfang & BISON)
- Nøkkelord, tankekart, kolonnenotat, rammenotat, venndiagram, omgrepsskart, prosessnotat, styrkenotat med meir.

- Døme på overvakingsstrategiar:

- Vurdera vanskegraden på ein tekst (knyttneveprøven).
- Overvaka, stogga opp og klara opp når ein møter ord ein ikkje skjønar.
- Stilla seg sjølv spørsmål frå teksten utan å ha tilgjenge til boka.
- Fortelja att innhaldet for nokon andre.
- Samtala om innhaldet.

- Modellering

- Aktivera bakgrunnskunnskap.

5.-7. trinn hovudmål

Hovudmål C: Utvikla skriftspråkleg dugleik.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 7. TRINN

Å planleggja og bearbeida. Eleven kan sjølvstendig:

- Vurdera og samanlikna eigne og andre sine tekstar.
- Gje positiv og grunngjeven respons til andre elevar sitt arbeid.
- Revidera eige arbeid etter konkret og grunngjeven respons frå læraren og medelevane.
- Nyttar ulike kjelder som grunnlag for skriving.

Å kommunisera. Eleven kan sjølvstendig:

- Venda seg på relevant vis til kjende og ukjende lesarar, orientera lesaren om naudsynte omstende, omgrep og deltakrar.
- På sjølvstendig vis ta ei bestemt skrivarrolle, til dømes elev, representant for idrettslag eller ein oppdikta person.
- Konsekvent tilpassa stilnivået i teksten til handlinga og føremålet, til dømes høveleg høfleg, nøytral og sakleg.

Innhald. Eleven kan:

- Utarbeida tekstar med tematisk relevant innhald, og som syner god fagleg innsikt og sjølvstende.
- Utdjupa innhaldsmomenta i eigen tekst.

Tekstoppbygging. Eleven kan:

- Byggja teksten med føremålsteng struktur, til dømes ved hjep av ei avslutning som peikar attende på innleiinga og temasetningar i starten av kvart avsnitt.
- Ha tematisk samanheng mellom og innanfor dei ulike delane av teksten.
- Strukturera teksten ved hjelp av tematiske avsnitt som er grafisk markerte (innrykk eller linjeskift).
- Nyttar varierte og nyanserte bindeord (og, så, når, fordi/ av di, viss, men, eller, sidan, dessutan, til dømes, når det gjeld, i tillegg, derimot, i alle høve, det vil seia).

Språkbruk. Eleven kan:

- Utarbeida komplekse og varierte meiningsberande setningar.
- Ha stor variasjon i byrjinga av setningane sine.
- Nyttar relevante, varierte og presise ord og omgrep.
- Nyttar varierte språklege verkemiddel som uthevingar, overdrivingar, humor, ironi, samanlikningar og kontrast.

Rettsskriving og teiknsetjing. Eleven har:

- Rett skrivemåte både for lydrette og ikkje-lydrette ord.
- Stor bokstav i særnamn og etter punktum.
- Korrekt skriving av samansette ord.
- Rett bruk av punktum, spørjeteikn og ropeteikn.
- Komma ved oppramsing, mellom heilsetningar og etter leddsetningar som står først i hovudsetninga.

Å reflektera og vurdera. Eleven kan:

- Reflektera over personlege og faglege røynsler i ulike tekstar.

5.-7. trinn hovudmål

Hovudmål C: Utvikla skriftspråkleg dugleik.

FRAMLEGG TIL TILTAK

«Sirkel for undervisning og læring», Skrivesenteret:

Byggja kunnskap:

- Utforska skrivesituasjonen i lag med elevane.
- Skaffa seg kunnskap om emnet det skal skrivast om.
- Læra omgrep og uttrykk som er knytte til emnet det skal skrivast om.
- Nyttar skriverammer for å gruppera og prioritera innhaldet.
- VFL – læraren observerer elevane si deltaking og gjev eksplisitt respons.

Konstruera tekst saman:

- Lærar og elevar skriv saman, gjerne i stort format på tavle, flip-over eller smartboard.
- Elevane får koma med innspel til innhald og språk.
- Læraren stiller spørsmål under vefs for å få elevane til å reflektera og velja rett i høve til føremålet med teksten.
- VFL – læraren og elevane vurderer saman om denne teksten er i tråd med dei vurderingskriteria som er sette for oppgåva.

Dekonstruera/analysera modelltekst:

- Lesa og undersøkja modelltekstar i lag med elevane.
- Saman sjå på teksten sin struktur og språktrekk med tanke på teksten sitt føremål og kontekst.
- Plukka teksten frå kvarandre i mindre delar for å sjå dei språklege vala skrivaren har gjort.
- VFL – læraren og elevane utarbeider saman vurderingskriterium for skriveoppgåva.

Skriva individuelt / skriva saman:

- Elevane jobbar individuelt eller saman med medelev med å planleggja, skriva utkast og revidera teksten sin.
- VFL – Læraren gjev respons på eleven sitt arbeid gjennom heile skriveprosesssen.

5.-7. trinn hovudmål

Hovudmål D: Utvikla lesemotivasjonen.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 7. TRINN

Eleven skal:

- Auka den indre motivasjonen og engasjementet for lesing.
- Bli medviten om eigne leseprefferansar (kva eleven liker å lesa)
- Utvikla forståing for at lesing er viktig for vidare kunnskapstileigning.
- Utvikla kunnskap om eigen lesedugleik slik at eleven er i stand til å overvaka aiga språkforståing.
- Utvikla evna til å forklara eigne resultat ut frå innhald/tekst, innsats og strategibruk.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Tilgjenge til oppdatert litteratur som er tilpassa elevane sin lesedugleik.
- Tilgjenge til ulike typar litteratur; skjønnlitteratur, faktabøker, småbøker, tidsskrift, teikneseriar, aviser, internett og fagbøker.
- Lesa sjølvvald litteratur jamnleg under tett oppfylging frå læraren.
- Konkrete attendemeldingar frå læraren om innsats, strategibruk og val av tekst.
- Setja klare individuelle meistringsmål slik at elevane veit kva dei skal jobba mot.
- Påverka leseforståing ved bruk av strategiar og bakgrunnskunnskap.
- Tilpassa lesing i alle fag med klår lesebestilling slik at elevane blir meir aktive i høve til eiga lesing.
- Høgtlesing:
  - Læraren les høgt for elevane jamnleg.
  - Lesa høgt for medelevar eller vaksne jamnleg.
- Jamnleg skapa interesse for litteratur og stimulera til leseglede til dømes gjennom leseprosjekt, bruk av bibliotek og ressurspersonar.
- Etablira leseven(er).
- Leggja til rettes for at minoritetsspråklege elevar blir motiverte ved å få ei positiv tilnærming til lesing på morsmålet.

5.-7. trinn hovudmål

Hovudmål E: Munnleg dugleik.

DELMÅL INNAN UTGANGEN AV 7. TRINN

Forstå og vurdera. Eleven kan:

- Kjenna att og forklara skilnaden mellom informasjon og argumentasjon.
- Forklara skilnaden mellom fakta og meningar.

Utfonna. Eleven kan med støtte:

- Planleggja, utforma og gjennomføra munnlege presentasjoner.
- Velja digitale ressursar og andre verkemiddel medvite.
- Tilpassa språk, ressursar og verkemiddel til føremålet, situasjonen og tilhørarane.

Kommunisera. Eleven kan:

- Fortelja om eit fagleg emne ved hjelp av relevante ord og omgrep.
- Gje uttrykk for og argumentera for eigne meningar.

Reflektera og vurdera. Eleven kan:

- Ta utgangspunkt i innspel frå andre og vidareutvikla dei gjennom samtalene.
- Gje innspel til andre i ein samtale.
- Fremja eigne meningar.
- Nutta eigne røynsler i fagleg arbeid.

DØME PÅ TILTAK

- Lytta, tolka og vurdera munnleg tekst og syna respekt for den som har ordet.
- Nutta ulike uttrykksmåtar som støtte i både spontan og førebudd tale.
- Gje uttrykk for meningar, drøfta problemstillingar og strukturera og tilpassa eigen munnleg tekst til mottakarar, innhald og føremål.
- Lytta til andre, gje respons, vidareutvikla innspel og fremja eigne meningar i spontane og førebuide samtalar.

Hovudmål på 8. til 10. trinn

Kompetanse mål i norsk etter 10. trinn:

Munnleg kommunikasjon. Mål for opplæringa er at eleven skal kunna:

- Lytta til, oppsummera hovudinhald og trekka ut relevant informasjon i munnlege tekstar.
- Lytta til, skjøna og gje att informasjon frå svensk og dansk.
- Samtala om form, innhald og føremål i litteratur, teater og film og framføra tolkande opplesing og dramatisering.
- Ta del i diskusjonar med grunngjevne meinigar og sakleg argumentasjon.
- Presentera norskfaglege og tverrfaglege emne med relevant terminologi og føremålstenleg bruk av digitale verktøy og medium.
- Vurdera eigne og andre sine munnlege framføringer ut frå faglege kriterium.

Skriftleg kommunikasjon. Mål for opplæringa er at eleven skal kunna:

- Orientera seg i store tekstmengder på skjerm og papir for å finna, kombinera og vurdera relevant informasjon i arbeidet med faget.
- Lesa og analysera eit breitt utval av tekstar i ulike sjangrar og medium på nynorsk og bokmål og formidla mogelege tolkingar.
- Gje att innhaldet og finna tema i eit utval tekstar på svensk og dansk.
- Skriva ulike typar tekstar etter mønster av dømetekstar og andre kjelder.
- Kjenna att verkemidla humor, ironi, kontrastar og samanlikningar, symbol og språklege bilete og nyttja nokre av dei i eigne tekstar.
- Planleggja, utforma, revidera eigne tekstar manuelt og digitalt, og vurdera dei undervegs i prosessen ved hjelp av kunnskap om språk og tekst.
- Uttrykkja seg med variert ordforråd og meistra formverk, ortografi og tekstbinding.
- Skriva kreative, informative, refleksjonsrik og argumenterande tekstar på hovudmål og sidemål med grunngjevne synspunkt og tilpassa mottakar, føremål og medium.
- Integrera, referera og sitera relevante kjelder på etterprøvbart vis der det er naturleg.

/Hovudmål på 8. til 10. trinn

Kompetansemål i norsk etter 10. trinn:

Språk, litteratur og kultur. Mål for opplæringa er alt eleven skal kunna:

- Kjenna att retoriske apellformer og måtar å argumentera på.
- Drøfta korleis språkbruk kan verka diskriminerande og trakasserande.
- Gjera greie for nokre kjenneteikn ved hovudgrupper av talemål i Noreg, og diskutera haldninga til ulike talemål og til dei skriftlege målformene nynorsk og bokmål.
- Meistra grammatiske omgrep som fortel korleis språk er bygd opp.
- Nyttta grammatiske omgrep til å samanlikna nynorsk og bokmål.
- Forklara bakgrunnen for at det er to jamstilte norske målformer, og gjera greie for språkdebatt og språkleg variasjon i Noreg i dag.
- Gjera greie for utbreiinga av dei samiske språka og for rettane som er knytte til samisk språk i Noreg.
- Presentera tema og uttrykksmåtar i eit utval sentrale samtidstekstar og nokre klassiske tekstar i norsk litteratur.
- Gje døme på og kommentera korleis samfunnstilhøve, verdiar og tenkemåtar blir framstilte i omsette tekstar frå samisk og andre språk.
- Beskriva samspelet mellom estetiske verkemiddel i samansette tekstar, og reflektera over korleis vi blir påverka av lyd språk og bilete.
- Presentera resultatet av fordjuping i to sjøvvalde emne; eit forfattarskap, eit litterært emne eller eit språkleg emne, og grunngje valet av tekstar og emne.
- Forklara og nyttja grunnleggjande prinsipp for personvern og opphavsrett ved publisering og bruk av tekstar.

8.-10. trinn hovudmål

Hovudmål A: Meistra flytande og automatisert lesing.

DELMÅL 8.-10. TRINN

Eleven skal:

- Kunna meistra dei to hovudstrategiane:
- Fonologisk lesing (trekkja saman bokstavlydar til ord).
- Ortografisk lesing (attkjennung av heile ord).
- Kunna lesa, skriva og skjøna dei fleste orda dei møter i tekstane.
- Nytt samansette tekstar for å skapa betre forståing i faga.
- Lesa med flyt og intonasjon.
- Kunna nytta ordbøker for å slå opp nye og vanskelege ord og omgrep.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Fonologisk:
  - Arbeida med avkoding av ukjende ord
- Ortografisk:
  - Mengdelesing ved hjelp av tilpassa tekstar på eleven sitt nivå.
  - Nytt ulike kjelder og/eller autentiske tekstar.
- Utvida ordforrådet ved å jobba med synonym, antonym og homonym.
- Nytt læringsstrategiar som BISON.
- Lesa tekstar høgt i alle fag og i samsvar med teksten sitt innhald/sjanger og bodskap.
- Lærar modellerer leseflyt og intonasjon.
- Jobba med kva teiknsetjinga har å seia i høve til flyt, intonasjon og teksten sin bodskap.
- Innføring og bruk av ordbøker, trykte og/eller digitale, på fleire språk, også for minoritetsspråklege.

8.-10. trinn hovudmål

Hovudmål B: Meistra strategisk lesing for å tileigna seg opplevingar, kunnskap og informasjon.

DELMÅL 8.-10. TRINN

Eleven skal:

- Vidareføra og læra nye lærings- og lesestrategiar.
- Læra og kunne nytta ulike lesestrategiar for å skjøna, hugsa og bli meir medvitne om kva som fører fram til læring.
- Læra å samanlikna ulike kjelder og nytta kjelder kritisk i informasjonsinnehentinga.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Norskclærar finn ut kva strategiar elevane har med seg frå barneskulen.
- Faglærarar må modellera nye og ulike strategiar for elevane.
- Øva på å velja rett strategi etter føremålet med lesinga.
- Øva på å nytta effektive strategiar når elevane støter på ukjende ord.
- Leggja til rettes for at minoritetsspråklege elevar kan nytta morsmålet sitt i innlæringa av nye og vanskelege omgrep.

Døme på strategiar i leseprosessen:

- Før lesing:
  - Orientera seg i teksten, studera paratekstane (overskrifter, innhaltslister, margtekstar, tekstboksar, biletar, osb.)
  - Uttrykkja føremålet med lesinga.
  - Aktivera førforståing og forventningar til teksten (samttale, tankekart og andre typar førlesingsskjema)
  - Identifisera nye ord og omgrep.
  - Vurdera teksten kritisk.
- Under lesing:
  - Lesa aktivt, gjera seg opp ei mening og justera med bakgrunn i ny informasjon.
  - Arbeida med ord og omgrep (til dømes tokolonenotat, omgrepkart og venndiagram)
  - Streka under, notera og systematisera informasjon (til dømes tankekart, teikning, oppsummering, rammenotat).
  - Stilla spørsmål til teksten.
  - Sjekka eiga forståing.
- Etter lesing:
  - Kontrollera læringsutbytet og synleggjera kunnskapen for seg sjølv og andre (oppsummera kva teksten/ illustrasjonen handlar om, skriva samandrag, stilla spørsmål, svara på andre sine spørsmål, samanlikna med eigne røynsler, andre tekstar og det ein veit og kan frå før, laga presentasjonar, dramatisera og omforma tekstar til andre sjangrar)
  - Vurdera forma og innhaldet til teksten.

8.-10. trinn hovudmål

Hovudmål C: Utvikla skriftspråkleg dugleik.

DELMÅL 8.-10. TRINN

Å planleggja og bearbeida. Eleven kan sjølvstendig:

- Velja relevante skrivestrategiar.
- Sitera relevante kjelder.
- Vurdera kjelda kritisk.
- Revidera eigen tekst.
- Seia noko om kvaliteten på eigen og andre sine tekstar.
- Korrigera eigen tekst med bakgrunn i dei reglane han/ ho har lært for setningsoppbygging og rettskriving.

Å kommunisera. Eleven kan:

- Sjølvstendig tilpassa innhaldet og strukturen i teksten etter føremål og mottakar.
- Veksla mellom ulike skriveposisjonar i same teksten.
- Argumentera for og mot og grunngje ulike synspunkt.

Innhald. Eleven kan:

- Skriva på faget sine premissar, både fagtekstar og skjønnlitterære tekstar, nyitta rett skrivemåte og faglege omgrep, tilpassa teksten sitt føremål og teksten sin mottakar.

Tekstoppbygging. Eleven kan:

- Byggja opp og på rett vis strukturera både skjønnlitterære tekstar og fagtekstar.

Språkbruk. Eleven har:

- Meiningsberande setningar med relevante faglege omgrep, uttrykksmåtar og stor variasjon i språklege verkemiddel.

Rettskriving og teiknsetjing. Eleven meistrar:

- Alle typar teiknsetjing, og har rett skrivemåte for alle typar ord (lydrette, ikkje-lydrette, samansette ord, framord).

Å reflektera og vurdera. Eleven kan:

- Reflektera over eiga læring i arbeidet med alle typar tekstar.

8.-10. trinn hovudmål

Hovudmål C: Utvikla skriftspråkleg dugleik.

FRAMLEGG TIL TILTAK

«Sirkel for undervisning og læring», Skrivesenteret:

Byggja kunnskap:

- Utforska skrivesituasjonen i lag med elevane.
- Skaffa seg kunnskap om emnet det skal skrivast om.
- Læra omgrep og uttrykk som er knytte til emnet det skal skrivast om.
- Nyttar skriverammer for å gruppera og prioritera innhaldet.
- VFL – læraren observerer elevane si deltaking og gjev eksplisitt respons.

Konstruera tekst saman:

- Lærar og elevar skriv saman, gjerne i stort format på tavle, flip-over eller smartboard.
- Elevane får koma med innspel til innhald og språk.
- Læraren stiller spørsmål under vefs for å få elevane til å reflektera og velja rett i høve til føremålet med teksten.
- VFL – læraren og elevane vurderer saman om denne teksten er i tråd med dei vurderingskriteria som er sette for oppgåva.

Dekonstruera/analysera modelltekst:

- Lesa og undersøkja modelltekstar i lag med elevane.
- Saman sjå på teksten sin struktur og språktrekk med tanke på teksten sitt føremål og kontekst.
- Plukka teksten frå kvarandre i mindre delar for å sjå dei språklege vala skrivaren har gjort.
- VFL – læraren og elevane utarbeider saman vurderingskriterium for skriveoppgåva.

Skriva individuelt / skriva saman:

- Elevane jobbar individuelt eller saman med medelev med å planleggja, skriva utkast og revidera teksten sin.
- VFL – Læraren gjev respons på eleven sitt arbeid gjennom heile skriveprosessen.

8.-10. trinn hovudmål

Hovudmål D: Utvikla lesemotivasjonen.

DELMÅL 8.-10. TRINN

Eleven skal:

- Bli motivert og engasjert i lesinga si.
- Oppleva glede, nyfikne og interesse for lesing, både for fag- og skjønnlitteratur.
- Få leseoppdrag som utviklar både refleksjon og engasjement.
- Kjenna føremålet med lesinga.
- Få lagt til rettes for situasjonar der dei kan syna og samtala om det dei har lese.

FRAMLEGG TIL TILTAK

- Alle lærarar i alle fag skal forplikta seg til å setja av tid til lesing i sine fag.
- Faglærarar og elevar finn tekstar saman som høver til elevane sine interesser og elevane sitt nivå.
- Sikra nok tilgjenge til ulike typar litteratur, både skjønnlitteratur og faglitteratur.
- Nytt skule- og folkebiblioteket.
- Alle faglærarar gjev spesifikke leseoppgåver som fremjar læring og vidare motivasjon.
- Still spørsmål som krev refleksjon over det elevane har lese, både munnleg og skriftleg (til dømes leselogg).
- Variera undervisninga slik at ho fremjar leselyst (parlesing, høgtlesing, stillelesing, dela leseopplevelingar med meir).

TRADISJONSRIKT MILJØ. FRÅ FØRDE.

8.-10. trinn hovudmål

Hovudmål E: Munnleg dugleik.

DELMÅL 8.-10. TRINN

Forstå og vurdera. Eleven kan:

- Lytta ut og skjøna konkurrerande informasjon i munnlege tekstar.
- Skilja mellom informerande tekst og argumenterende tekst.

Utfonna. Eleven kan sjølvstendig:

- Planleggja, utforma og gjennomføra munnlege presentasjoner.
- Velja digitale ressursar og andre verkemiddel medvite.
- Tilpassa språk, ressursar og verkemiddel til føremålet, situasjonen og tilhørarane.

Kommunisera. Eleven kan:

- Greia ut om eit fagleg emne.
- Argumentera for eigne synspunkt.
- Nyttar relevante omgrep og fagspråk.

Reflektera og vurdera. Eleven kan:

- Gje konkret og konstruktiv respons.
- Driva ein samtale framover fleksibelt og effektivt.
- Vurdera si eiga forståing og velja relevante strategiar.

DØME PÅ TILTAK

- Lytta, tolka og vurdera munnleg tekst og syna respekt for den som har ordet.
- Nyttar ulike uttrykksmåtar som støtte i både spontan og førebudd tale.
- Gje uttrykk for meiningar, drøfta problemstillingar og strukturera og tilpassa eigen munnleg tekst til mottakarar, innhald og føremål.
- Lytta til andre, gje respons, vidareutvikla innspel og fremja eigne meiningar i spontane og førebudde samtalar.

500-ordliste nynorsk

Kjelde: SOL 2008 – del 9

i	hadde	kjem	gjennom
og	over	både	desse
det	mot	kunne	litt
er	eller	meg	stor
på	to	mellom	står
til	må	kva	gjer
som	går	tre	gå
ein	få	her	ser
for	andre	store	gjere/gjera
å	opp	meiner	gjekk
av	sin	ingen	folk
med	når	dei	ned
at	du	oss	han
dei	berre	heile	sjå
ikkje	alle	sine	viss
den	ha	siste	derfor
om	enn	gong	gamle
eit	meir	skulle	fire
han	denne	sin	fordi
frå	sjølv	ta	mest
men	noko	heilt	god
var	mange	godt	tar
vi	inn	saman	tilbake
eg	bli	sakom	gir
seg	nokon	millionar	barn
kan	vore	kvar	like
blei	får	nok	nest
vil	før	norsk	gi
skal	der	alt	kanskje
seier	ein	blant	langt
etter	kroner	tid	tatt
så	nye	sitt	del
år	dag	ville	betre
også	Noreg	utan	komme/komma
ho	fleire	blitt	saka
dette	fekk	igjen	ønske
ved	første	tidlegare	trur
da	under	fått	viser
blir	slik	rundt	først
no	sidan	ny	måtte
ut	mykje	samemens	aldri
vere/vera	norske	anna	side

/500-ordliste nynorsk

ligg	dermed	flest	betyr
si	sat	lenge	særleg
min	eigen	våre	treng
korleis	nytt	dagar	kort
hos	annan	søndag	regjeringa
tok	landet	kvinner	stadig
bør	likevel	livet	ja
beste	samtidig	begge	heim
vår	mindre	dessutan	vant
grunn	Danmark	alltid	bruke/bruka
kvar	ifølge	mykje	bjørn
sett	kvar	unge	hjelp
vel	klart	kr	innan
gjort	kveld	nei	silke
land	deg	kampen	vanskeleg
alt	eitt	gått	følgje/følgja
fram	fortel	finnast	eksempel
heller	muleg	liten	problem
gode	lite	måte	spesielt
veit	mål	gonger	små
jo	gjeld	møte	ute
tida	tillegg	ofte	lenger
politiet	liv	seks	fredag
fem	dersom	mannen	dagen
foto	verda	komme/komma	all
fram	pengar	utanfor	halde/halda
plass	laget	gitt	kjent
menneske	nesten	føre	full
ti	stort	bra	lett
likevel	henne	gjerne	meter
svært	løpet	deira	gammal
hatt	finne	veg	tv
fortsett	synest	arbeidet	lagt
fjor	einaste	året	kommune
bak	minst	bruk	skriv
rett	seinare	rekke	spelar
viktig	mann	vårt	legg
forhold	gjorde	byen	støtte
la	åra	fast	politiske
vidare	største	fall	heime
større	laurdag	dagen	stad
leiар	hennar	klar	skule

/500-ordliste nynorsk

sterkt	stå	morgen	betale/betala
arbeid	slutt	netttopp	mor
veldig	sagt	klare	namn
lag	politisk	forbindelse	mitt
stortinget	minutta	begynte	sist
sette	måndag	onsdag	tidleg
enkelte	brann	familien	glad
staden	tekst	veker	høg
ting	krav	spille	tenkje/tenkja
tilsette	ganske	selskapet	mine
endå	trass	åtte	ferdig
personar	dykk	møter	natt
tru	best	vise/visa	vite/vita
held	hus	starta	vesle
kven	finn	fant	seier
lang	ord	forslag	sette
overfor	nemleg	verda	venner
barna	form	imot	alvorleg
høgre	burde	skjedde	skje
eige	truleg	nærare	filmen
sit	ulike	snart	reknar
spørsmål	kvarandre	års	mat
dårlig	fotball	set	far
eigne	torsdag	gav	huset
veke	månader	direkte	høgt
altså	viste	faktisk	kjøpe/kjøpa
menn	kyrkje	sterk	bil
skulen	riktig	grad	bok
kvifor	akkurat	samla	låg
kommunen	vegen	bilete	lov
funne	bilen	samarbeid	lage/laga
året	kontakt	eldre	din
by	heiter	førre	stod
par	inne	situasjonen	elevane
halde(halda)	eigentleg	slo	
skjer	sentrum	vanleg	
bort	bruker	feil	
kamp	jobb	timar	
ennå	føler	bygge/byggja	
legge/legga	elles	lange	
deler	området	forskjellige	
håper	brukt	pris	

Gode kjelder

Gode kjelder til vidare lesing for dei som jobbar i barnehage og skule.

Om lese- og skrivestategiar

www.lesesenteret.uis.no/getfile.php/1340592/Lesesenteret/

NyGIV/Tonje%20Tipshefte%20om%20lesestategier.pdf

www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/veileddning-til-lp/fremmedsprak---veileddning-til-lareplanen/idebank/lesestategier

www.skrivesenteret.no/uploads/files/200x260_tipshefte_nynorsk_2012_3korr.pdf

Om litteratur

www.nynorskbok.no

Om all språk-, lese- og skriveopplæring

www.sprakloyper.uis.no

Om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen

www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/barnehager/temahefte/temahefte-_om_språkmiljo_og_språkstimulering_i_barnehagen_nynorsk_web.pdf

Utdanningsdirektoratet om barnet si tidlige språkutvikling (0-6 år) KJELDE: UDIR.NO

Språk i barnehagen - Mye mer enn bare prat

Språkutviklingen beskrevet i grove trekk

Selv om det kan være vanskelig å beskrive barns språkutvikling i stadier knyttet til ulike alderstrinn, kan det være nyttig å foreta en grovinndeling som utgangspunkt for å kunne vurdere **det enkelte barnets språkkompetanse**. Det er viktig å være oppmerksom på at et barn både kan ha kommet kortere eller lengre i språkutviklingen enn det som blir beskrevet for det gitte alderstrinnet, uten at dette nødvendigvis behøver å vekke bekymring.

Spedbarns språktilegnelse (fra 0 til 1 år)

Språkutviklingen starter lenge før barna sier de første ordene. Helt fra fødselen av kommuniserer det lille barnet og omsorgspersonene. Spedbarnet snur hodet søkerende når det hører kjente stemmer, og det kommuniserer med gråt, smil, mimikk og bevegelser. Spedbarn produserer lyder, og etter hvert begynner de å bable. Lydmønstrene i bablingen er preget av språket/språkene i omgivelsene. Barna leker med stemmen og med lyder, og de kan repetere og imitere lyder. Etter hvert er det mulig å høre variasjon og nyansering i tonefallet og tydelige konsonant-vokalforbindelser som «da-da» og «ba-ba». Omsorgspersonene responserer på barnas signaler, både verbalt og ikke-verbalt. Helt fra tidlig spedbarnsalder «snakker» altså barn og omsorgspersoner sammen, og de tar tur i kommunikasjonen.

Samspillet er kjennetegnet av at den voksne legger mening i signalene fra barnet og responserer på dem. Et eksempel er en pappa som svarer: – Ja, vil du til pappa, du! Når barnet strekker hendene opp og sier – ba-ba. Slik tidlig kommunikasjon er avhengig av at både barnet og den voksne har oppmerksomheten rettet mot hverandre. Begge tolker hverandres signaler og tilpasser seg dem. Slik tidlig felles oppmerksomhet danner **grunnlaget for videre språktilegnelse** og utvikling av kommunikasjonsferdigheter.

Gradvis erfarer barnet at lyder får innhold eller mening, og at det er nyttig å bruke dem for å få oppmerksomhet og til å oppnå bestemte formål. I begynnelsen er kommunikasjonen knyttet til det som skjer i situasjonen her og nå. Den første forståelsen av et nytt ord er basert på den første personen, gjenstanden eller erfaringen barnet knytter til ordet. Det er vanlig at barnet bruker det samme ordet om alt som likner denne eller dette. For eksempel kan et barn i en periode kalte alle dyr for vov-vov.

Mot slutten av det første leveåret begynner de fleste barn å peke for å kommunisere. De kjenner også igjen noen av ordene som blir brukt hyppig i hverdagen. Noen barn vil begynne å si enkelte ord selv. Forståelsen av enkeltord kommer som regel før bruken av dem, og variasjonene i talespråklige ferdigheter er store i denne alderen. Når spedbarna nærmer seg småbarnsalderen, styrer barna og omsorgspersonene etter hvert oppmerksomheten i større grad mot noe utenfor her-og-nå-situasjonen.

Utdanningsdirektoratet om barnet si tidlige språkutvikling (0-6 år) KJELDE: UDIR.NO

/Språk i barnehagen - Mye mer enn bare prat

Småbarns språktilegnelse (fra 1 til 3 år)

Omkring ettårsalderen forstår de fleste barn en del ord og uttrykk de hører i hverdagen, men ordene er foreløpig ikke fullt utviklet som symbol for begreper, slik at de kan representere virkeligheten alene. Det kan være vanskelig å skille mellom språkforståelse og situasjonsforståelse hos så små barn. De første ordene barn forstår og bruker, er knyttet til her-og-nå-situasjoner, og barna er avhengig av å se samtalepartneren og det de to snakker om.

De første ytringene til barnet består av bare ett ord, og fremdeles vil mye av det barnet sier, bære preg av babbling. Selv om mange av ytringene til barnet består av ord som ikke finnes i voksnspråket, forstår den voksne gjerne hva barnet mener. Grunnen er blant annet at barnet benytter ulikt tonefall og forskjellige gester. Barnets kommunikasjon og innholdet i det barnet formidler, er det viktigste. Formen, for eksempel hvordan barnet uttaler ordene og behersker grammatiske prinsipper, er mindre viktig i denne perioden. En voksen som tilpasser seg språket til barnet, tolker barnets signaler, snakker med barnet om noe det er opptatt av eller interessert i, og inviterer barnet til å delta aktivt i kommunikasjonen og uttrykke de første ordene.

De første ordene barn forstår og bruker når de er ett til to år, er i hovedsak navn på familiemedlemmer, gjenstander og hendelser i hverdagen. Det er vanlig at barn forstår innholdet i langt flere ord enn dem de bruker selv. Når barn har et aktivt ordforråd på mellom 30 – 50 ord, har mange en såkalt ordspurt. Det vil si at ordforrådet øker raskt.

Dette skjer fordi barna blir mer bevisst på at et ord er et symbol for et begrep / at ordet har et innhold. I denne perioden begynner de også ofte å sette sammen ytringer med ett ord til ytringer med to ord.

I toårsalderen har de fleste barn en relativt god språkforståelse. I det ligger det at de forstår innholdet i mange ord og ofte også i enkle setninger. Det er likevel ikke uvanlig at barna fremdeles ikke sier så mange ord selv. Det viktigste i denne fasen er at de forstår at ord er symboler for begreper, det vil si at ordene i seg selv gir mening. Barna vil da ikke lenger være så avhengig av situasjonen eller sammenhengen, og de kan forstå det som blir sagt uten at samtalepartneren bruker tegn, gester eller andre ikke-verbale forklaringsmåter.

Når barna er to-tre år gamle, er ordforrådet vanligvis i sterkt vekst. Mange har relativt god uttale, selv om det fremdeles ikke er vanlig at de behersker dette fullt ut foreløpig. Barna blir gjerne nysgjerrige på hva ting heter, og på innholdet i forskjellige ord og ytringer. Noen spør ustoppelig. – Hva er det? – Hva heter det? – Hvorfor det? De barna som spør mye, får gjerne mange svar og er inne i en god læringsirkel. Det sentrale er å kommunisere og være i samspill med andre. De bruker språket aktivt både for å formidle ønsker og tanker og for å få svar.

Ytringene til barna blir i denne alderen lengre og mer komplekse, og ordstillingen begynner å likne på «voksenformen». Treåringen oppdager gjerne bindeordet og. Barna behersker etter hvert enkelte grammatiske prinsipper og begynner for eksempel å bøye ord. Bøyingen er ofte regelmessig, for eksempel «brorer» og «løpte». Dette er tydelige tegn på at barna stadig blir mer oppmerksomme på språkets form og mestrer bruk av språket.

Utdanningsdirektoratet om barnet si tidlige språkutvikling (0-6 år) KJELDE: UDIR.NO

/Språk i barnehagen - Mye mer enn bare prat

De eldre barnehagebarnas språktilegnelse (fra 3 til 6 år)

Fra treårsalderen kan barn i stadig større grad delta i samtaler om noe utenfor det som finnes eller skjer akkurat her og nå. Det vil si at de etter hvert behersker et såkalt situasjonsuavhengig språk. Barna har god nok innholdsforståelse av ord og ytringer til å skjønne meningen helt uten holdepunkter i situasjonen for øvrig. De kan da for eksempel delta i samtaler om ting som har skjedd, eller om noe som skal skje. Også i denne perioden øker ordforrådet vanligvis raskt. Barna benytter setninger for å uttrykke egne tanker, følelser og ønsker. Noen begynner å bruke fortidsform og uttrykker nektende setninger.

Mange blir mer interesserte i språkets form. **De liker nye ord og tulleord, og de bruker ordene kreativt.** Utviklingen går fra bruk av vide og generelle begreper til mer spesifikke. Først fra rundt fireårsalderen er barna vanligvis i stand til å forstå og bruke **synonymer og antyonemer**, det vil si ord som betyr det samme og det motsatte. Det er også da de begynner å systematisere og klassifisere begreper i overordnede og underordnede kategorier. Etter hvert forstår og bruker barna ord for mer abstrakte fenomener, for eksempel differensierte følelsesuttrykk.

Ved fireårsalderen kan barna vanligvis uttale de fleste språklydene og lydkombinasjonene i enkle og kjente ord. Voksne som ikke kjenner dem, kan som regel også forstå det de formidler.

Selv om mange barn behersker formsiden av språket godt i denne alderen, er det viktig å være oppmerksom på at det fremdeles kan ta lang tid før alle mestrer dette fullt ut. Noen språklyder og ord med mange stavelser og spesielle lydkombinasjoner kan det for noen være vanskelig å uttale, også for noen av de eldste barnehagebarna. Det samme gjelder mestring av grammatiske prinsipper og variasjoner.

Fra fireårsalderen blir språket utviklet og nyansert i stadig større grad. Barna forstår og bruker som regel et solid ordforråd, og de forstår og bruker mange **funksjonsord** som pronomener (jeg, meg, min, osv.) og preposisjoner (i, på, over, osv.). Ved fire- til femårsalderen blir vanligvis ordforrådet rikere og ordrekkefølgen i setningene riktigere. Utviklingen av forståelse for og bruk av avanserte ord og lengre og mer komplekse setninger er i stor grad avhengig av miljøet rundt barna og erfaringene de får. Barn i denne alderen kan vanligvis delta i lengre dialoger og fortelle egne fortellinger.

Først når barna er fem-seks år, begynner de å forstå ord i overført betydning. Da vil mange for eksempel forstå hva som ligger i uttrykk som en varm klem og å ha sommerfugler i magen. **Mange begynner etter hvert å gjøre språket til gjenstand for bevisst refleksjon.** De kan legge merke til ord som likner hverandre, høre hvilke ord som rimer, dele ord inn i stavelser og etter hvert høre hvilken lyd et ord begynner med. Barna blir med andre ord stadig mer opptatt av språkets form. Dette kalles **språklig bevissthet**, og det er et viktig grunnlag for å lære å lese og skrive.

Norsk Helseinformatikk om barnet si tidlige språkutvikling KJELDE: NHI.NO

Tale- og språkutvikling, milepeler

Tidlig gurgling går over i pludring og babling, til barnets første ord som vanligvis er "mamma" eller "pappa". De første 24 månedene er en avgjørende periode for tale- og språkutvikling. Den voksende hjernen er best i stand til å oppfange språk i denne perioden.

Det er viktig å være klar over at det er en betydelig variasjon i barns tale- og språkutvikling. Milepeler i barns utvikling av tale og språk tjener som generelle retningslinjer for normal utvikling. De kan også hjelpe leger og annet helsepersonell til å fastslå om et barn trenger ekstrahjelp for å lære og snakke eller bruke språk.

Milepeler ved slutten av 3 måneder

- Begynner å bable
- Ler
- Begynner å etterape lyder
- Snur hodet i retning av lydkilde

Milepeler ved slutten av 18 måneder

- Peker på en gjenstand eller bilde når navnet på tingen blir sagt
- Gjenkjerner navn på familiemedlemmer, gjenstander eller kroppsdelar
- Sier 4-6 enkle ord

Milepeler ved slutten av 7 måneder

- Reagerer på eget navn
- Begynner å reagere på "nei"
- Reagerer på lyder ved selv å lage lyder
- Bruker stemmen til å uttrykke glede og ubehag

Milepeler ved slutten av 24 måneder

- Kjenner til og sier omkring 50 ord med to eller tre stavelsjer
- Bruker enkle setninger
- Snakker forståelig omrent halvparten av tiden
- Begynner å bruke enkle preposisjoner som "med" og "for"

Milepeler ved slutten av 12 måneder

- Reagerer på enkle verbale oppfordringer
- Reagerer på "nei"
- Babler med varierende tonefall
- Sier "mamma" og "pappa" og bruker ordene på riktig person
- Kommer med utbrudd som "å-å!"
- Forsøker å etterligne ord

Norsk Helseinformatikk om milepæler KJELDE: NHI.NO

Normal språkutvikling

Kjennskap til normal språkutvikling er viktig for å kunne vurdere avvik. Nedenfor finner du en grov oversikt over milepæler i barnets språkutvikling. Vær imidlertid klar over at hvert barn vokser og utvikler seg i sitt tempo. Likevel utvikler barn seg rimelig forutsigbart.

2 måneder Språkdifferensiering begynner allerede ved fødselen, hvor bablingen er spesifikk for enhver språkgruppe.

6 måneder Barnet ser ut til å like visse lyder, som "pa" og "ma", fordi de er lett å uttale. Gjentar gjerne disse lydene om igjen og om igjen.

12 måneder Barnet imiterer de første talelydene forståelig.

18 måneder Uttrykk på 2 ord brukes ("pappa kom").

2 år Subjekt og verb brukes sammen. Behersker 100-250 ord og behersker setninger med 3 ord ("mamma spise mat"). Snakker klart nok til at foreldrene forstår noen av ordene.

2 ½ år Det forventes at foreldre forstår barnet.

3 år Ordforrådet øker til 500-900 ord og artikulasjonen er adekvat for alle lyder (eventuelt sviktende for k, g, s og r).

3 ½ år Barnet behersker tanker, språk, abstraksjon og årsakssammenhenger ("hun får kake fordi hun er sulten").

4 år Barnet skal bruke setninger med minst 5-6 ord og 90% av talen skal være forståelig. Svarer på enkle spørsmål.

2-5 år Mange små barn mellom 2-5 år gjentar småord inne i en setning. Dette er et normalfenomen, og skal ikke oppfattes som stamming.

FJORD OG SKOG MØTEST. FRÅ VIKSEFJORDEN.

© IVERSEN SKOGEN NO

ALLE FOTO: IDA KRISTIN VOLLM, UNNTATT SIDER 16 & 53 (GETTY IMAGES) OG 3 (IRENE FLATNES HALDIN).

Sveio kommune
Sveiogata 70, 5559 Sveio
postmottak@sveio.kommune.no
53 74 80 00
www.sveio.kommune.no

LINGUA POTESTAS EST - SPRÅK ER MAKT

